

DROBETA

XXV

Seria Restaurare-Conservare

2015

MUZEUL REGIUNII PORȚILOR DE FIER

DROBETA

Seria Restaurare-Conservare

MUZEUL REGIUNII PORȚILOR DE FIER

Seria
Restaurare
Conservare

DROBETA

XXV

DROBETA TURNU SEVERIN

2015

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

Dr. Luminița Bujancă
Dr. Florina Diaconu

COLEGIUL DE REDACȚIE

Elena Manuela Pătruțescu

EDITOR IMAGE

Magdalena Trăistaru

Orice corespondență se va adresa/ Please send any mail to the following adress:

MUZEUL REGIUNII PORȚILOR DE FIER

Str. Independenței nr.2
220160 Drobeta Turnu Severin
Tel. 0040252/312177
Tel/Fax 0040252/320027
E-mail: muzeulpdf@rdslink.ro

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor și studiilor revine în întregime autorilor

ISSN 2393-2767
ISSN-L 2393-2767

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS / CONTENTS / SOMMAIRE / INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE DE RESTAURARE-CONSERVARE

ADELA GABRIELA DUMITRU

Restaurarea și conservarea unor vârfuri de lance geto-dacice.....	9
<i>(Restoration and conservation of some geto-dacian spearheads)</i>	

ALINA MARIA GĂRĂU

Restaurarea-conservarea unui pieptar bărbătesc.....	15
---	----

IRINELA FIRAN

Probleme deosebite întâlnite în restaurarea unui epitrahil de secol XIX	23
---	----

DANIELA IAMANDI, DANIELA ELENA ILIE, LUMINIȚA ANGHELESCU

Intervenții de conservare și restaurare aplicate bunurilor de patrimoniu din piatră.....	29
<i>(Intervention of conservation and restoration applied to stone treasures)</i>	

DANIELA IAMANDI, CRISTINA ELENA POȘCHINĂ, ANDREI SCĂRLĂTESCU,
ȘTEFAN MOCANU

Modalități de intervenție privind restaurarea unui birou din secolul al XIX-lea.....	45
--	----

LUMINIȚA VERONICA BUJANCĂ

Papetar descoperit în șantierul timișorene.....	55
<i>(Saving of a Book Discovered in the Building Site of Timișoara)</i>	

VELINCA PETCU

Procesul de restaurare a copertii și legăturii unei evanghelii de secol XIX.....	61
<i>(The bind and cover restoration of "gospel")</i>	

CONSUELA GRECU

Câteva aspecte privind conservarea fondului Alexandru Bărcăcilă de la Muzeul Municipal Câmpulung.....	65
<i>(Some aspects of conservation fund Alexandru Bărcăcilă of Câmpulung Municipal Museum)</i>	

RALUCA MARIANA CASAPU

Coligat – <i>Espunerea situațiunei Județului Argeș presintată Consiliului General pe anii 1894– 1903. Studiu privind starea de conservare și tehnicile de restaurare.....</i>	73
---	----

CONSUELA CIOBOTEANU

Carte sau lumina, Snagov 1699. Valorificare prin restaurare și conservare.....79

ELENA MANUELA PĂTRUȚESCU

Intervenții de conservare activă aplicate asupra două piese etnografice suport lemn și
metal aparținând Muzeului Regiunii Porților de Fier..... 89
*(Active conservation interventions applied to two ethnographic pieces from wood and metal
belonging Iron Gates Region Museum)*

ALEXANDRINA ELENA CINCĂ

Restaurarea unui castron smaltuit medieval din colecțiile Muzeului Regiunii Porților de Fier...97
*(Restoring a enameled bowl from medieval period belonging Iron Gates Region Museum
collections)*

ION CATANA

Tipodimensionarea depozitului de pictură de la Muzeul de artă din Târgu Jiu (execuție pas
cu pas).....103

TITUS BAZAC, LEONARD FULĂU

Un an în exil.....117
(A year in exile)

STUDII ȘI ARTICOLE DE
RESTAURARE-CONSERVARE

RESTAURAREA ȘI CONSERVAREA UNOR VÂRFURI DE LANCE GETO-DACICE

RESTORATION AND CONSERVATION OF SOME GETO-DACIAN SPEARHEADS

Adela Gabriela Dumitru*

Rezumat: *Lucrarea prezintă starea de conservare și procesul de restaurare a trei vârfuri de lance datate epoca geto-dacică. Piese, realizate din fier, au fost descoperite în urma campaniilor de săpături arheologice din anii 1949 și 1950, de pe raza comunei Gogoșu, județul Dolj.*

Identificarea corectă a stării de conservare a vârfurilor de lance și utilizarea metodelor de restaurare și conservare adecvate a avut ca rezultat eliminarea cauzelor și efectelor care afectau aceste piese.

Cuvinte cheie: vârfuri de lance, epoca geto-dacică, restaurare

Abstract: *The paper presents the state of conservation and the restoration process of a three Geto-Dacian spearheads. The pieces, realized by iron, were discovered in 1949 and 1950, in Gogoșu village, Dolj county.*

The correct identification of the conservation state of spearheads and use appropriate methods of restoration and conservation has resulted in elimination of the causes and effects affecting these pieces.

Keywords: spearheads, Geto-Dacian age, restoration

INTRODUCERE

Acțiunea factorilor de mediu reprezintă o permanentă amenințare asupra patrimoniului cultural ca urmare a proceselor chimice complexe, în special, a reacției de oxidare care afectează ireversibil structura obiectelor.

Bunurile culturale sunt afectate de factorii naturali de mediu – factorii reactivi (umiditate, oxigen, agenții de poluare) și de factorii de activare (temperatura, lumina) care asigură energia necesară pentru activarea proceselor chimice.

* Expert restaurator metal, Muzeul Olteniei, Craiova

În momentul decopertării¹ obiectul metalic urmează un proces foarte rapid de modificare a stării sale de sănătate, dacă nu este protejat în mod adecvat.

Primele tensiuni, linii de slabă rezistență în structura metalică a fierului apar încă de la prelucrarea sa prin batere și căliri repetate (cazul fisurilor la obiectele lungi – săbii, teci de săbii, vârfuri de lance).

Tipul de coroziune este determinat de natura metalelor și a mediului agresiv, de proprietățile fizice și chimice ale produșilor de reacție și de condițiile în care are loc atacul (temperatură, umiditate).

Din aceste considerente apare necesitatea conservării și restaurării pe termen lung a pieselor metalice din fier arheologic. Aceasta este o problemă dificilă deoarece fierul este un metal cu reactivitate chimică mare în prezența aerului, a umidității și a celorlalți factori de mediu nocivi (săruri, cloruri), astfel că procesele de coroziune se desfășoară cu viteză mare.

Sub influența proceselor fizico-mecanice de destrucție piesele metalice suferă efecte de deteriorare (îndoiri, zgârieri, fisuri, rupturi), iar sub influența proceselor chimice acestea suferă efecte de degradare (coroziune).

Creșterea umidității în spațiile de expunere sau în spațiile de depozitare duce la apariția unei coroziuni progresive asupra pieselor metalice din fier.

Intervențiile de conservare-restaurare asupra unui obiect arheologic răspund la trei obiective principale²:

- asigurarea conservării pe termen lung;
- asigurarea informațiilor arheologice păstrate de aceste obiecte arheologice;
- posibilitatea lizibilității și prezentării sale.

Conservarea obiectelor metalice implică nu numai stoparea proceselor de coroziune, stabilizarea chimică a metalelor, consolidarea acestora dar și protecția pe termen lung a obiectelor.

DESCRIEREA PIESELOR

Piesele prezentate în această lucrare, datate epoca geto-dacică, au fost descoperite în urma campaniilor de săpături arheologice din 1949 și 1950 de pe raza comunei Gogoșu, județul Dolj.

Necropola de la Gogoșu face parte din întregul complex care cuprinde nu numai Balta Verde dar și Ostrovul Mare. Movilele necropolei de la Gogoșu cuprind morminte de înhumăție și morminte de incinerăție de luptători, de femei, bătrâni și copii³.

¹ A. Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, subcapitolul *Decopertarea și problemele sale*, Ministerul Culturii și Cultelor, Centrul pentru formare, educație permanentă și management în domeniul culturii, Ediția a 2-a, București, 2003, p. 299

² *** *Conservarea în arheologie. Metode și practici ale conservării – restaurării vestigiilor arheologice*, Editura Massar Paris, 1990, p. 30

³ D. Berciu, Eugen Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, în

Vârfurile de lance fac parte din categoria armelor de luptă folosite la aruncare și împungere, fiind formate din vârful metalic (fier) și hampa din lemn.

Vârfurile de lance apar în mormintele luptătorilor și se așezau, de regulă, în dreptul corpului, cu vârful la înălțimea capului, câte două lănci, rar care una.

Piese, cu următoarele dimensiuni – lungime 53,5 cm, 46,2 cm, 38,2 cm, lățimea lamei 3,8–4 cm, au forma unei frunze de salcie cu vârful mult alungit și prezintă pe ambele părți nervură mediană proeminentă. Vârful propriu-zis sau frunza are formă mult alungită, subțindu-se spre vârf. Tubul de înmănușare are secțiunea rotundă, este gol în interior și se îngustează spre baza frunzei lăncii. Pe porțiunea păstrată se vede clar linia de contact a celor două plăci bătute cu ciocanul care formează tubul sau mânerul vârfului propriu-zis.

Vârfurile de lance, lucrate după același procedeu, prin batere, au dimensiuni diferite, o secțiune centrală prin nervura mediană și un aspect deosebit în ceea ce privește confecționarea lor ceea ce dovedește că fierarii primitivi ajunseseră să stăpânească cu îndemânare meșteșugul confecționării armelor de fier⁴.

STAREA DE CONSERVARE

Prođușii de coroziune identificați sunt rezultatul compoziției aliajului din care sunt realizate obiectele, a tehnicii de prelucrare, finisare, precum și a reacției suprafeței metalice la contactul cu mediul, respectiv cu umiditatea, temperatura și concentrația de praf.

Piese prezentau coroziune generalizată, profundă, cu subțierea miezului metalic și pierderi însemnate de material din suprafața originală – pierderi de material pe cele două tășuri, în special în zona vârfului, precum și în zona tubului de înmănușare care era parțial rupt sau prezenta fisură longitudinală.

Metalul era transformat în produși de coroziune sub formă de cratere profunde în grosimea metalului, sub formă de plăci de coroziune sudate între ele prin rugină, ce au provocat fisuri în structura metalică.

Piese prezentau compuși de coroziune specifici fierului: compuși de oxidare (hidroxizi ferici și feroși, oxizi feroși și ferici hidratați – rugină), săruri – cloruri feroase și ferice, sulfuri feroase și ferice, carbonați de fier (punctual) precum și urme de tanin de la o conservare anterioară.

TRATAMENTUL DE RESTAURARE ȘI CONSERVARE

Obiectele arheologice din fier creează cele mai dificile probleme de restaurare și conservare, din cauza varietății și complexității produșilor de coroziune.

Materiale și Cercetări Arheologice, vol. II, Academia Republicii Populare Române, Institutul de arheologie, Editura Academia Republicii Populare Române, 1956, p. 408

⁴ Idem, p. 458

Pentru restaurarea acestor piese am aplicat o curățire mecanică sumară pentru îndepărtarea depunerilor grosiere de suprafață, urmată de o curățire chimică cu Complexon, conc. 3,72%, neutralizare, uscare, completare și consolidare a pieselor cu fibră de sticlă **și rășină epoxydică** – Devcon (surplusul de rășină a fost îndepărtat cu ajutorul minifrezei), urmată de pasivare prin taninare cu Ferstab – oxizii de fier din porii obiectelor nu au putut fi îndepărtați în totalitate, iar după 48 de ore, peliculizare de protecție, în 2 straturi, cu Paraloid B72, concentrație 3%, în toluen și acetonă.

Intervențiile s-au realizat în concordanță cu principiile restaurării și s-au stabilit ținând cont de intervenția logică a operațiilor de restaurare – conservare.

Prin identificarea corectă a mecanismelor de degradare a pieselor metalice s-au putut elimina atât cauzele cât și efectele acestora prin utilizarea metodelor de restaurare și conservare adecvate.

BIBLIOGRAFIE

- MOLDOVEANU, A., *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, subcapitolul *Decopertarea și problemele sale*, Ministerul Culturii și Cultelor, Centrul pentru formare, educație permanentă și management în domeniul culturii, Ediția a 2-a, București, 2003
- MOUREY, William, *Conservarea antichităților metalice de la săpătură la muzeu*, Editura Tehnică, București, 1998
- RIEDERER, Josef, *Restoration and Preservation*, Goethe-Institut, Köln, 1990
- SANDU, I., SANDU, I.G., DIMA, A., *Restaurarea și Conservarea obiectelor metalice*, Editura Corson, Iași, 2002
- SELWYN, Lyndsie, *Metals and corrosion*, Canadian Conservation Institute, 1990
- ***, *Conservarea în arheologie. Metode și practici ale conservării – restaurării vestigiilor arheologice*, Editura Massar, 1990
- ***, *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic – sec. X)*, elaborat de un colectiv de autori sub conducerea Prof. univ. dr. doc. D.M. Pippidi, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976
- Materiale și Cercetări Arheologice, vol. II, Academia Republicii Populare Române, Institutul de arheologie, Editura Academia Republicii Populare Române, 1956 (*Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)*, D. Berciu și Eugen Comșa)

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1–3 vârfuri de lance înainte de restaurare
- Fig. 4–9 vârfuri de lance, detalii înainte de restaurare
- Fig. 11–13 vârfuri de lance în timpul restaurării
- Fig. 14–15 vârfuri de lance, detalii din timpul restaurării
- Fig. 16–18 vârfuri de lance după restaurare.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

Fig. 18

RESTAURAREA-CONSERVAREA UNUI PIEPTAR BĂRBĂTESC

Alina Maria Gărau*

Rezumat: Degraderile apărute în timp la textilele etnografice sunt în legătură directă cu proprietățile lor fizice, condițiile de depozitare și acțiunea factorilor de microclimat. Articolul prezintă etapele restaurării unui pieptar bărbătesc.

Cuvinte cheie: pieptar bărbătesc, factori de degradare, consolidare, restaurare.

Abstract: The psysic-mechanical degradations appeared over time at ethnographical tissues are connected with their psysical features, the conditions where they were kept and the action of the microclimate factors. The paper is concerned with the stages of preservation and restoration interventions of the man's vest.

Keywords: man's vest, degradation factors, consolidation, restoration.

DESCRIEREA PIESEI

Pieptarul este un obiect de îmbrăcăminte din postav negru, cu rol de protecție împotriva frigului dar totodată și cu rol decorativ al costumului de sărbătoare din satul tradițional românesc (Fig. 1 și 2).

Piesa este croită fără mâneci, dreaptă, fără a sublinia talia, cu guler înalt gen tunică, deschis pe partea stângă și pe piept. Se poate închide cu nasturi din os care se introduc în butoniere festonate cu arnici de culoare galbenă.

Decorul se concentrează pe piept, pe cele patru buzunare și pe marginea feței și spatelui sub formă de linii curbe, frânte și tiv din postav roșu. Zona de pe piept cuprinde mai multe registre decorative geometrice și florale, repetându-se cele de pe guler și plastron (găitane albe din șnur, postav roșu decupat sub formă de dinți de fierăstrău, broderie din arnici de culoare portocalie, grena, roz, albastru și oliv sub formă de rozete și dinți de fierăstrău. Motivul floral de pe marginea zonei de sub guler este așezat pe linii frumos curbate (Fig. 3 și 4).

Cele patru buzunare tivite în partea superioară cu o bandă de postav roșu dau posibilitatea repetării ornamentației cu toate registrele. Forma și așezarea

* Expert restaurator textile, Muzeul Olteniei, Craiova

lor este simetrică (două câte două), cele superioare fiind mărginite în colțuri de câte un nasture.

Cusăturile și broderiile sunt realizate cu ajutorul mașinii de cusut (Fig. 5 și 6).

Spatele nu are aceeași bogăție de culori, decorul fiind dispus în două arce realizate din linii curbe și linii drepte colorate portocaliu, alb, albastru, roșu, pornind și întorcându-se în chenarul de pe margine, în zona mijlocului.

Butonierele sunt punctate liniar cu arnici portocaliu și alternează cu flori cu șase petale cusute cu aceeași culoare (Fig. 7).

Pe piept sunt cusuți patru nasturi utilizabili și zece decorativi, gulerul se încheie cu unul iar pe lateral cu cinci.

Pe partea din interior are atașat sub formă de mesadă un alt cojoc din blană de oaie, de culoare albă, confecționat din mai multe bucăți cusute mecanic între ele. Acesta a fost foarte frumos decorat, cu motive aproape identice cu cele ale pieptarului negru (Fig. 8).

STAREA DE CONSERVARE A PIESEI

Pe toată suprafața pieptarului existau depuneri masive de materie organică, pe partea inferioară a gulerului, pe piept și buzunare aceasta fiind ancrasată, în strat masiv (Fig. 9).

La baza piesei, postavul negru prezintă zone lacunare ca urmare a unui atac biologic (probabil rozătoare) (Fig. 10).

Fiind un obiect funcțional, grosimea postavului negru al țesăturii de bază și a celui roșu cu care este tivit întreg pieptarul, inclusiv cel de pe marginea celor patru buzunare, gulerului și pieptului s-a modificat, pe unele porțiuni putându-se vizualiza cu ușurință firele de urzeală și băteală iar pe altele existând lacune de dimensiuni relativ mari.

Tot ca rezultat al uzurii, firele de bumbac ale ornamentelor cusute și brodate sunt rupte, descusute și flotante pe anumite porțiuni. Lipsesc trei nasturi iar altul este înlocuit cu unul de culoare roșie.

Cojocul din blană, atașat ca o mesadă de pieptar, este o piesă independentă, cu o uzură mult mai mare, aflat într-o stare de degradare avansată. În afara depunerilor de murdărie aderente la suprafața pielii, am identificat lacune foarte mari, rupturi numeroase, desprinderea pe suprafețe mari ale bucăților de meșină aplicate ca ornament. Anterior s-au făcut intervenții de consolidare neadecvate cu fire de bumbac groase, colorate, inestetice, având ca rezultat plierea și strângerea blănii (Fig. 11).

Pe suprafața feței cojocului, ornamentele executate cu arnici colorat lipsesc, firele vizualizându-se doar în locurile unde acul a străpuns pielea.

Degradările chimice cauzate de acțiunea factorilor de mediu au dus la decolorarea postavului negru și roșu și a firelor de bumbac colorat din decor, deshidratarea și fragilizarea tuturor materialelor componente.

Prezența pânzelor albe de molii printre firele de blană ale cojocului, firele desprinse de pe toată zona cu blană au dus la concluzia că în momentul asamblării celor două piese, cojocul prezenta atac activ de molii, care a cuprins și postavul pieptarului (Fig. 12).

În zona bazei este posibil ca lacunele de dimensiuni foarte mari să fi apărut în urma acțiunii unor rozătoare.

Operațiuni de restaurare-conservare

Fluxul tehnologic al restaurării s-a desfășurat în mod obișnuit după ce am trecut de etapa de studiu, am intrat în posesia buletinelor de investigații și s-a efectuat documentația foto (ansamblu și detalii).

Prin aspirare cu aspiratorul manual s-au îndepărtat particulele de impurități de pe întreaga suprafață a feței și dosului pieptarului dar și cojocului care în prealabil a fost dezasamblat, insistând pe partea cu blană unde atacul biologic era evident.

Modul de coasere a fost consemnat pentru a se reproduce la finalul procesului de restaurare.

Teste de stabilitate a colorantului am efectuat pentru țesătura de bază dar și pentru arniciul colorat, rezultatele fiind negative.

Curățirea umedă s-a aplicat pieptarului din postav prin imersare în soluții de radix saponaria 5%, urmate de băi de clătire până la îndepărtarea în totalitate a detergentului iar în ultima s-a adăugat 5% acid acetic pentru înviorarea culorilor. Surplusul de apă s-a îndepărtat cu hârtie de filtru iar uscarea s-a efectuat controlat, pe suprafață orizontală, întinzându-se cu grijă firele rebele.

Pentru următoarea etapă s-a evaluat starea de conservare a tuturor componentelor, s-au îndepărtat toate intervențiile anterioare neadecvate și s-a demarat procesul de consolidare a țesăturii de lână, a broderiei și cusăturii din decor. Țesătura din lână neagră care avea lacune însemnate la bază s-a consolidat, fixând material de tip, culoare și grosime asemănătoare originalului ca într-un puzzle. Galonul din postav roșu cu care era mărginită piesa pe tot perimetrul l-am înlocuit folosind postav de culoare și grosime asemănătoare, în punct de coasere identic. În ambele cazuri, firele rebele și marginile lacunelor au fost stabilizate cu fire de bumbac vopsite în culori apropiate celor originale, cusute într-o rețea de protecție (Fig. 13 și 14).

Pentru cojoc s-a hotărât împreună cu muzeografii păstrarea acestuia ca material documentar. Starea de conservare precară, distrugerea într-o proporție mai mare de 50%, fragilizarea și rigidizarea, a dus la ideea păstrării într-o husă protectoare după tratamentul efectuat cu deltametrin și cispermetrin. Motivul ornamental brodat, a fost scos pe hârtie de calc, observându-se similitudini între acesta și cel de pe pieptar, concluzia fiind că acestea sunt specifice zonei de proveniență.

CONCLUZII

Prin efectuarea tuturor tratamentelor de conservare și prin intervențiile de restaurare au fost stopate procesele evolutive de degradare.

Fiind o piesă confecționată din mai multe tipuri de materiale, pentru care s-au utilizat mai multe tehnici de asamblare, și abordarea conservării-restaurării a fost mai dificilă. Hotărârea de renunțare la restaurarea unei componente a fost luată după consultări cu colegii muzeografi și cu specialiștii restauratori piele-blănă.

Rezultatul restaurării este discret vizibil și pune piesa în valoare.

BIBLIOGRAFIE

1. Balekics, Georgeta, *Structura țesăturilor*, Editura Augusta, Timișoara, 1999
2. Boersma, Foekje, *Unravelling Textiles*, Archetype Publications, 2007
3. Cioară, Lucica, *Structura țesăturilor*, Editura CERMI, Iași, 1998
4. Evseev, I., *Enciclopedia simbolurilor religioase și arhetipurilor culturale*, Editura Învierea Arhiepiscopiei Timișoarei, 2007
5. Ionescu Muscel, I., *Fibre textile la sfârșit de mileniu*, Editura Tehnică, București, 1990

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1 și 2 ansamblu pieptar bărbătesc
 Fig. 3 și 4 motive ornamentale, detalii
 Fig. 5–6 imagini care evidențiază broderia și cusătura, realizate cu mașina de cusut
 Fig. 7 imagine care evidențiază decorul butonierei
 Fig. 8 mesada cojocului
 Fig. 9 depuneri de murdărie ancrasată
 Fig. 10 atac biologic al postavului
 Fig. 11 degradări fizico-mecanice, fizico-chimice și biologice
 Fig. 12 atac biologic masiv al cojocului
 Fig. 13–14 imagine care evidențiază refacerea decorului de pe piept și guler
 Fig. 15–16 ansamblu pieptar bărbătesc după restaurare

Fig. 1

Fig. 2

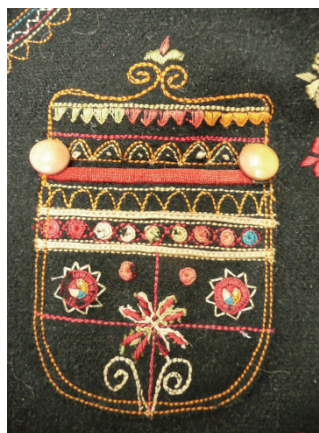

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

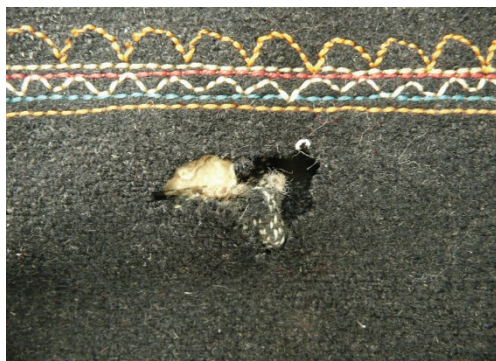

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

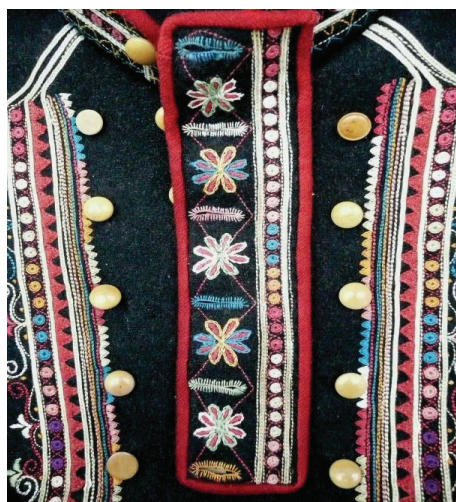

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

PROBLEME DEOSEBITE ÎNTÂLNITE ÎN RESTAURAREA UNUI EPITRAHIL DE SECOL XIX

Irinela Firan*

Rezumat: *Lucrarea prezintă metode și tehnici de restaurare a unui epitrahil de secol XIX, aplicate în Laboratorul de restaurare al Muzeului Olteniei din Craiova.*

Cuvinte cheie: *epitrahil, degradări, fir metalic, mătase, restaurare*

Abstract: *This paper presents methods and techniques for the restoration of a 19th century epitachelion, applied in the Restoration Laboratory of Oltenia Museum.*

Keywords: *epitachelion, degradation, metallic thread, silk, restoration*

INTRODUCERE

Epitrahilul este cel mai important veșmânt al slujbelor preoțești.

Simbolismul epitrahilului urmează direcțiile indicate de Sfântul Gherman I, patriarhul Constantinopolului și de Simion, arhiepiscopul Tesalonicului. Pornind pe de o parte de la faptul că epitrahilul este purtat după grumaz, i se atribuie semnificația „jugului” (sarcinii) – slujirea până la jertfă¹.

În sfârșit, sensul cel mai corespunzător derivă din însăși întrebuițarea epitrahilului și anume că el simbolizează harul coborât de sus asupra preotului și puterea dobândită astfel de a-l comunica credincioșilor prin Sfintele Taine și alte ierurgii, de unde a și intrat în practică obiceiul de a-l pune pe capul creștinilor la anumite servicii, așa precum odinioară Sfinții Apostoli își puneau mâinile pe capetele lor².

Epitrahilul ce face obiectul acestei comunicări, este parte din bogata colecție de obiecte liturgice a Secției de Istorie a Muzeului Olteniei și este o donație provenită din satul Budieni, județul Gorj.

Țesătura de bază este prețioasă, bogat ornamentată, cu urzeala din mătase naturală și băteala din bumbac, mătase și fir metalic auriu înfășurat pe un pat de fire de mătase. Fondul piesei este albastru iar modelul realizat de firele din

* Restaurator textile, Muzeul Olteniei, Craiova

¹ <http://ro.orthodoxwiki.org/Epitrahil>

² <http://ro.orthodoxwiki.org/Epitrahil>

mătase colorată și cele din metal creează un decor deosebit, armonios, în concordanță cu obiectul bisericesc – frunze și flori, cruci.

STAREA OBIECTULUI ÎNAINTE DE RESTAURARE

Menționez că asupra piesei au fost făcute intervenții de restaurare anterioare, pe porțiuni, intervenții care au încercat a proteja țesătura de bază prin coaserea în punct de broderie și acoperirea zonelor degradate cu mătase vegetală albastră. Galonul marginal fusese acoperit parțial cu tul și prins pe alocuri de piesă, iar țesătura de bază consolidată prin prinderea acesteia cu fir de borangic și mătase vegetală, pe un suport din bumbac din aceeași culoare. Piesa a intrat în laboratorul de restaurare într-o avansată stare de degradare, stare ce pune în pericol însăși existența ei.

Având în vedere deteriorările masive ale piesei, atât ruperea, dislocarea, îndoirea firelor de metal din țesătură cât și ruperea, destrămarea, dislocarea firelor de mătase vegetală în proporție de 60%, desprinderea galonului marginal, dislocarea, ruperea, îndoirea firelor metalice ale acestuia precum și a firelor de bumbac care le susțin, a crucilor și franjurilor, am considerat imperios necesar a nu se face o restaurare a restaurării, ci o restaurare a piesei originale, cu metode și tehnici noi pentru fiecare element al acestei capodopere.

Astfel, am decis descompunerea piesei în elemente componente și eliminarea tuturor intervențiilor anterioare prin desprinderea țesăturii de bază de bumbacul suport, înlăturarea tuturor firelor de mătase vegetală și borangic adăugate, precum și a tului de pe galonul marginal.

Operațiunile s-au realizat cu multă migală, având în vedere atât dimensiunile mari ale piesei cât și firele metalice casante, așa încât orice manevrare defectuoasă putea aduce pierderi în ornamentica piesei.

Odată încheiat acest proces, aspectul epitrahilului a devenit cu totul altul, nemaivând strălucirea dată de completările anterioare cu mătase vegetală. Am descoperit practic o altă piesă cu o un alt aspect, cu o lacună în material de dimensiuni însemnate (5 cm lungime și 30 cm lățime) la baza deschiderii de la piept. Prin desprinderea celor două materiale au rezultat fire metalice de diferite dimensiuni, rupte în timp din dosul țesăturii de bază. Galonul marginal, cât și cel ce forma crucile, erau destrămate, rupte, cu compuși de coroziune ai cuprului, plieri și cute prin îndoirea firelor metalice. Suportul din bumbac prezenta pierderi de material ca urmare a acțiunii focului și astfel am concluzionat că acest suport fusese chiar căptușeala epitrahilului.

OPERAȚII DE RESTAURARE – CONSERVARE

Consolidarea a fost realizată pe porțiuni pentru fiecare element în parte cu materiale și tehnici diferite și a început cu suportul din bumbac consolidat prin

aplicarea unui bumbac chimizat în zonele lacunare. Țesătura de bază a fost consolidată ulterior pe suportul original, prin prinderea în punct „rețea” a tuturor firelor de băteală, cu fir de borangic, vopsit în nuanțe asemănătoare fondului piesei. Firele metalice au fost întinse și prinse tot cu borangic vopsit auriu, cele rupte, rezultate din dos au fost adăugate prin prindere asemănătoare în scopul completării pe cât posibil a modelului ornamental. Suprafața lacunară de la baza separării piepților a fost completată cu fire de bumbac de aceeași grosime și în ton cu firele de băteală, consolidată apoi în punct „rețea” cu fir de borangic, așa încât acest defect a devenit aproape imperceptibil.

Având în vedere starea de deteriorare accentuată a galonului, care prezenta atât degradări fizico-mecanice prin sfâșieri, rupturi, dislocări ale firelor metalice și bumbacului din țesătura acestuia cât și degradări fizico-chimice date de compușii de coroziune care au schimbat atât culoarea cât și structura firului metalic, a fost necesară mai întâi o curățire urmată de consolidare.

Cele trei cruci precum și galonul marginal și cel din jurul gâtului, au fost consolidate pe un suport din bumbac vopsit. Prin această operație am realizat prinderea tuturor firelor dislocate și redarea unui aspect cât mai apropiat celui inițial, refăcând și zonele marginale de tighel, care aveau acum rolul numai de continuitate a modelului inițial, de redare a unui aspect plăcut.

Galonul a fost montat conform modelului numai după aplicarea unui tul de protecție vopsit în nuanță asemănătoare așa încât să poată fi observată atât țesătura și tehnica ei, cât și intervențiile fine realizate. Pentru a completa piesa și a-i asigura toate condițiile unei bune etalări, am adăugat prin coasere o căptușeală din bumbac vopsit albastru, pentru armonizarea ei.

Uzura funcțională de-a lungul timpului, condițiile climaterice, manevrarea necorespunzătoare, sunt factori care au conlucrat la degradarea accentuată a piesei.

Consider că prin intervențiile avute am contribuit la salvarea acestui obiect și la redarea lui circuitului expozițional.

BIBLIOGRAFIE

<http://ro.orthodoxwiki.org/Epitrahil>

Carmen Marian, *Materiale, degradări specifice și intervenții de conservare-restaurare aplicate unei piese textile arheologice*, Matcons 2013

Firan Irinela, *Metode și tehnici de restaurare aplicate unui obiect de cult*, Drobeta XXIV Seria Restaurare – Conservare, 2014

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1. ansamblu înainte de restaurare

Fig. 2–4. detalii înainte de restaurare

Fig. 5–7. detalii după restaurare

Fig. 8–10. detalii înainte de restaurare

Fig. 9. detaliu în timpul restaurării

Fig. 10. detaliu după restaurare

Fig. 11. ansamblu după restaurare

Fig. 1

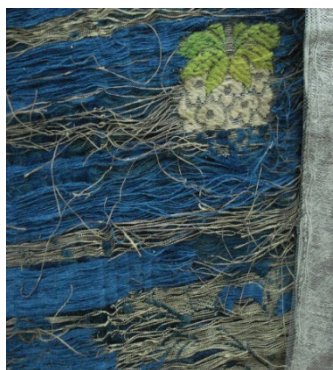

Fig. 2

Fig. 3

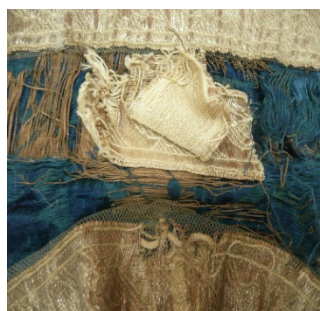

Fig. 4

Fig.5

Fig. 6

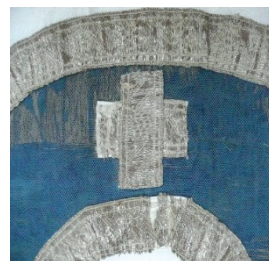

Fig. 7

Fig. 8

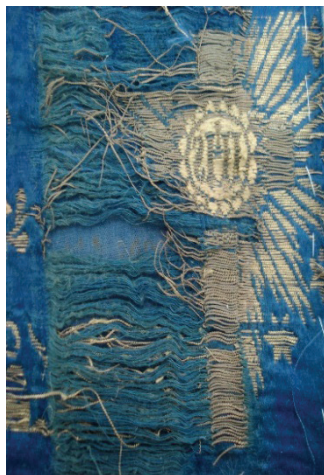

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

INTERVENȚII DE CONSERVARE ȘI RESTAURARE APLICATE BUNURILOR DE PATRIMONIU DIN PIATRĂ

INTERVENTION OF CONSERVATION AND RESTORATION
APPLIED TO STONE TREASURES

Daniela Iamandi
Daniela Elena Ilie
Luminița Anghelescu*

Rezumat: În vara anului 2015, au fost realizate operațiuni de conservare și de restaurare asupra monumentelor din piatră situate în incinta Curții Domnești de la Târgoviște. Scopul urmărit a fost ameliorarea stării de degradare și realizarea consolidărilor structurale care să aducă un plus de rezistență și stabilitate materialului litic, aflat în contact permanent cu factorii atmosferici.

Cuvinte cheie: restaurare, consolidare, reconstituire, plombare, integrare cromatică

Resume: In the summer of 2015 have been achieved complex conservation and restoration operations at the stone monuments placed inside of the Royal Court from Târgoviște. The main goal was to remove decays causes and consolidate the structure which will give more resistance in time of the stone, aggressed permanent by natural factors.

Keywords: restoration, consolidation, reconstitution, filing, chromatic integration

Creații ale meșterilor pietrari din secolele XV–XIX, monumentele din piatră, în număr de șapte, aflate lângă biserica Sfânta Vineri din incinta Curții Domnești, aparțin colecției *Lapidarium* a Complexului Național Muzeal “Curtea Domnească” din Târgoviște. Acestea se înscriu în categoria celui mai vechi gen de sculptura în piatră, din această zonă geografică, reprezentat de plastica funerară, ilustrat de două categorii tipologice, cruci de drum și pietre funerare¹. Singurele mențiuni

* Complexul Național Muzeal Curtea Domnească Târgoviște

¹ Maria Georgescu, *Târgoviște itinerarii medievale și moderne*, vol. II, Editura Cetatea de Scaun, 2006, p. 39

cu referire la perioada aducerii acestor cruci în apropierea bisericii sunt cele din anul 1976, identificate în repertoriul crucilor din piatră descoperite în perimetrul județului Dâmbovița, studiu de care s-au ocupat și pe care l-au publicat doamna Adriana Boescu și domnul prof. univ. dr. Mihai Oproiu.

În perioada secolelor XVI–XVIII, piatra, material greu de extras, prelucrat și de transportat, era apanajul domniei, fiind rareori folosită de alți comanditari², însă sculptura în piatră s-a impus pe toată perioada Evului Mediu românesc. De regulă, crucile de drum au fost ridicate pentru a comemora o bătălie, a aduce la cunoștință o lege, o hotărâre domnească sau pentru a face cunoscute numele unor persoane, familii care au făcut donații³. De-a lungul timpului, crucile de drum au avut și funcții utilitare, devenind puncte de referință în orientare prin amplasarea lor pe marginea drumurilor.

Deoarece între reședința domnească de la Târgoviște și valea Dâmboviței a existat un vechi drum comercial ce lega Țara Românească de Transilvania, prezența în număr mare a troițelor identificate de specialiști în această zonă este justificată. În cazul crucilor de drum, caracteristica sculpturii medievale românești este dată de dispunerea decorăției doar pe față. Motivele decorative sunt realizate în cea mai mare parte în „méplat” și mai puțin în adâncime⁴. După domnia lui Constantin Brâncoveanu, piatra folosită este de calitate inferioară iar meșterii sunt în mare parte localnici.

Prin natura sa, piatra prezintă o serie de caracteristici favorabile domeniului de utilizare, precum durabilitate, rezistențe mecanice mari și, nu în ultimul rând, aspectul rezultat în urma prelucrării ei. Cu toate acestea, este cunoscut faptul că în cazul monumentelor aflate în aer liber, la scurt timp după punerea lor în operă, blocurile de piatră intră într-un proces ireversibil de transformare și degradare, cu viteze variabile, funcție de natura rocii și de noile condiții în care se află. În multe dintre situații, deteriorarea este produsă în primul rând de agenții atmosferici, constituiți din apa meteorică și cea de capilaritate, bogată în săruri, intensitatea vântului, ce conține particule de silice și de alternanța anotimpurilor (vară/iarnă), dată de diferențele de temperatură. La acești agenți distructivi se adaugă un factor extrem de nociv, respectiv cel biologic, reprezentat de microorganisme vegetale de genul lichenilor saxicoli (epilitici sau endolitici) ai căror taluri contribuie substanțial la formarea biocrustelor⁵, colonii de alge și bacterii, care treptat se extind pe întreaga suprafață litică, descompunând-o și formând acizi humici ce distrug piatra.

Toate aceste informații, prezentate mai sus, ne-au ajutat să înțelegem pe deplin fenomenele care au stat la baza degradării monumentelor din piatră, care

² Doina Petrescu, *Troițe din județul Dâmbovița*, Edit. Biblioteca, 2003, p. 18

³ A. Boescu, M. Oproiu, Un aspect inedit al sculpturii medievale românești. Crucile de piatră, în *Archiva Valachica, Studii și materiale de istorie și istorie a culturii*, Târgoviște, 1976, p. 293.

⁴ *Ibidem*, p. 295.

⁵ Iulian Daniel Olteanu, 2011, *Degradări specifice ale pietrei și tratamentul adecvat ale acestora în cazul patrimoniului românesc*. Teză de doctorat, București, p. 8.

fac subiectul articolului de față și, totodată, să găsim soluțiile practice privind încetinirea procesului de distrugere a acestora. După cum am precizat, în apropierea bisericii Sf. Vineri, ctitorie a lui Vlad Călugărul și a soției sale Smaranda, construită în secolul al XV-lea⁶, se află un număr de șapte monumente funerare, dintre care patru sunt amplasate pe latura de nord a bisericii, iar trei pe cea de sud. Deși toate cele șapte monumente au fost restaurate în aceeași perioadă, etapele privind intervențiile de conservare și restaurare sunt prezentate în acest articol doar pentru patru dintre acestea, în ordinea dată de amplasarea lor, după cum urmează:

Crucea nr. 1. Luând în considerație faptul că la această cruce nu mai sunt lizibile inscripția sau decorația (Fig. 1), fenomen cauzat de procesul de dezagregare și de eroziune a materialului litic, monumentul având o stare precară de conservare, aspecte care ne-au determinat să estimăm că aceasta datează din secolul al XVIII-lea. Având dimensiuni mai reduse comparativ cu celelalte (H – 133 cm, l – 85 cm, G – 25 cm), crucea, realizată dintr-o rocă sedimentară, a fost supusă unor procese avansate de degradare, afectată fiind de toate categoriile agenților distructivi, în special de cei atmosferici și de cei biologici. La o primă examinare, întreaga suprafață a acesteia era acoperită de colonii de licheni negri în alternanță cu cei gri, din familia *Xanthoria parietina* (Fig. 2), dar și de o altă formă biotică, respectiv briofitele (mușchi), amplasate la partea superioară și pe brațele crucii (Fig. 3). În metabolismul lor, lichenii saxicoli generează ca subprodus acizii lichenici (acidul vulponic și acidul usmic), care pot agresa suportul petrografic de natură carbonatică⁷, așa cum s-a întâmplat și în cazul acestui monument.

Deși au mai existat situații similare cu care ne-am confruntat în cazul altor monumente din piatră din secolele XIX–XX, care erau acoperite, parțial sau total, cu biocruste, de data aceasta eram conștiente că alterarea suferită de-a lungul timpului de suportului litic al crucilor va face dificilă operațiunea de îndepărtare a produșilor de metabolism. Din punct de vedere tehnic, alegerea metodelor și produselor de curățare depinde atât de natura rocii cât și de natura materiilor ce trebuie îndepărtate de pe corpul litic degradat, situație în care se pot folosi mijloacele mecanice și fizico-chimice. Astfel că biocidul ales pentru îndepărtarea fungilor a fost Biotin T, un preparat din substanțe active pe bază de sare cuaternară de amoniu în soluție apoasă⁸, iar pentru îndepărtarea crustei aderente s-a optat ca la acest produs să fie adăugat acid fosforic de 5%, din următoarele considerente:

– primul aspect este legat de faptul că pe rocile bogate în calcit, crusta neagră se instalează și avansează cu mare ușurință, dacă aceste roci vin în contact cu apa

⁶ Cristian Moiescu, 1979, *Târgoviște Monumente istorice și de artă*, București, p. 124; Mihai Oproiu, *Cultura medievală târgovișteană*, Editura Transversal, Târgoviște, 2008, p. 234–235.

⁷ Iulian Daniel Olteanu, *op. cit.*, p. 8.

⁸ La restaurarea Băncii Naționale din București, finalizată în anul 2008, ca tratament de biocidare și îndepărtare a crustelor de licheni s-a folosit un produs similar bazat pe săruri cuaternare de amoniu în soluție apoasă, aplicat prin pulverizare, Iulian Daniel Olteanu, *op. cit.*, p. 20

atmosferică, poluată cu SO_2 , având ca și caracteristică distinctă aderența relativ mare la suportul petrografic pe care se dezvoltă⁹;

– al doilea aspect ține de grosimea crustei carbonatice, a cărei dezvoltare se realizează frecvent pe verticală, cauzată de reprecipitarea calcitului dizolvat din zonele superioare ale monumentului și având ca efect nedorit lărgirea porilor și ștergerea detaliilor sculpturale. Viteza de creștere a crustei are un maxim chiar la debutul reacției și scade pe măsură ce crește grosimea¹⁰;

– ultimul considerent îl reprezintă faptul că, pentru a realiza solubilizarea substanțelor solide existente pe piatră, sau de a le emolia în vederea facilitării îndepărtării lor prin mijloace mecanice, era nevoie de a adăuga substanțe care acționează în acest fel precum acizii și bazele folosite în prezența apei.

Prima intervenție directă asupra crucii a constat din pulverizarea apei pe suprafața acesteia (Fig. 4), folosind în acest scop aparatul de curățat cu presiune, prevăzut cu duza de udare. La scurt timp s-a aplicat prin pensulare detergentul tensioactiv C 2000, având o concentrație de 5%, pentru a determina emolierea stratului de depuneri aderente, de naturi diferite, ancrasate în alveolele deja create în masa litică, ca urmare a procesului de abraziune eoliană și pluvială. Pentru îndepărtarea depozitelor grosiere de mușchi s-a intervenit mecanic prin periere (Fig. 5), iar din cavitățile cu adâncimi mai mari, depunerile au fost degajate cu ajutorul spatulelor (Fig. 6). Întrucât după aceste prime intervenții suprafața crucii era acoperită încă de o crustă negricioasă calcaroasă, s-a continuat operațiunea de curățare prin aplicarea unui tratament chimic ce conținea Biotin T, având concentrația de 10%, în amestec cu acid fosforic de 5%, soluția fiind aplicată prin pensulare (Fig. 7). După o durată de timp de circa 15 minute, asupra suprafeței litice s-a intervenit mecanic prin periere, urmată de îndepărtarea tuturor depunerilor, inclusiv a crustei carbonatate ale crucii prin aplicarea unui jet de apă cu presiune (Fig. 8).

În urma acestor operațiuni de curățare am identificat atât textura și culoarea materialului litic original, respectiv travertin de culoare brun – gălbui, cât și urmările unui alt factor de degradare, reprezentat de apa meteorică, care a determinat o eroziune accentuată în masa suportului litic, cu dispunere pe brațele și lateralele crucii (Fig. 10). Deși în mare parte materialul litic prezenta o suprafață discontinuă și rugoasă, am decis să intervenim prin plombare doar asupra zonelor lacunare mai mari pentru a determina creșterea rezistenței fizico-mecanice a crucii, realizând astfel și o „reîntregire volumetrică” a acesteia. La chituierea alveolelor existente și a celorlalte porțiuni lipsa s-au folosit mortare de rost și fragmente din același tip de piatră, având granulații diferite¹¹, iar la integrarea cromatică a zonelor nou plombate s-au folosit pigmenți minerali naturali în suspensii apoase (Fig. 11 și 12).

⁹ Iulian Daniel Olteanu, *op. cit.*, p. 8.

¹⁰ *Ibidem*, pag 11.

¹¹ *Ibidem*, p. 21.

Ultima operațiune efectuată asupra crucii a constat din hidrofobizarea suportului litic, etapă foarte importantă în conservarea-restaurarea pietrei și a monumentelor expuse în mediul exterior, deoarece, după cum s-a văzut, apa meteorică este unul dintre cei mai importanți factori în procesele de degradare a pietrei (dizolvă calcitului, transportă sărurile solubile, transportă reactivii acizi din mediul poluat, gelivația determinată de ciclul îngheț-dezgheț etc.). Materialul folosit în acest scop a fost vernis-ul (rășină acrilică) în dispersie apoasă, capabil să îndeplinească dublul rol: de consolidant și agent de hidrofugare (Fig. 13).

Crucea nr. 2 prezintă elemente decorative și inscripții chirilice, datând din anul 1675 (Fig. 14). Întreaga suprafață a feței crucii este bordată de un chenar, în interiorul căruia regăsim, la partea superioară, decorul organizat în jurul punctului de întretăiere al celor două brațe, constituit dintr-un medalion central, în jurul căruia sunt dispuse în cruce alte trei medalioane, două sunt situate pe brațele crucii și unul la partea superioară, având reprezentări decorative vegetale și inscripții diferite. De la partea inferioară a medalionului central și până la baza crucii se află textul cu conținutul informațional, scris cu litere în relief, în limba slavonă, realizată dintr-o rocă sedimentară carbonată.

Dimensiunile crucii sunt următoarele: H – 170 cm, l – 80 cm, G – 18 cm.

Din punct de vedere al stării de conservare, troița prezintă briofite dispuse punctiform la partea superioară și pe brațe (Fig. 18), iar pe întreaga suprafață litică există o crustă aderentă de licheni galbeni, verzi, și într-o pondere mai mare cei negri (Fig. 19–21). De asemenea, la partea superioară și pe brațele crucii sunt prezente alveole în masa litică (Fig. 17), rezultate în urma eroziunii create de prezența factorilor atmosferici.

Etapile de intervenție directă, privind restaurarea acestui monument, s-au desfășurat în aceeași manieră ca și în cazul crucii nr. 1, folosind aceleași produse de curățare, în procente similare (Fig. 22–24 – etapele de pulverizare cu apă; Fig. 25 – aplicarea, prin pensulare, a detergentului tensioactiv; Fig. 26 – curățarea chimică a suportului litic, Fig. 27- etapa de plombare; Fig. 28 – etapa de consolidare finală; Fig. 29 și 30 – crucea-stadiul final, imagini față/verso). Un alt aspect, care trebuie precizat, este faptul că această cruce prezintă o reconstituire a ultimelor patru rânduri de text, situate la baza acesteia. Nu deținem informații când anume au avut loc aceste intervenții, realizate de altfel într-o manieră corectă, și de cine anume.

Crucea nr. 3 prezintă pe ambele fețe inscripții în chirilică și latină, bordate de chenare, iar pe fața principală există un medalion dispus central ce conține literele IS (Fig. 31–33). Troița datează din anul 1722 și a fost mutată în vecinătatea bisericii Sf. Vineri în anul 1976. Este realizată dintr-o piatră bogată în calcar cochi-lifer, în alternanță cu cristale de cuarț.

Dimensiunile crucii sunt următoarele: H – 147 cm, l – 72 cm, G – 22 cm.

Factorii atmosferici și cei biologici au determinat degradarea accentuată a materialului litic, motiv pentru care crucea prezenta o stare precară de conservare,

acoperită fiind în totalitate de crusta aderentă a lichenilor (Fig. 34–35), textul inscripției a suferit procese de eroziune, făcând dificilă citirea lui. Operațiunile de conservare și restaurare s-au derulat în aceeași manieră ca și în cazul crucilor deja prezentate, cu mențiunea că la acesta curățarea mecanică a necesitat un timp mai îndelungat (Fig. 36–40).

Monument funerar, poziția 4. În curtea bisericii se află două monumente funerare din marmură albă, datând din secolul al XIX-lea, dintre care unul este poziționat, alături de cele trei cruci prezentate, pe latura nordică. Acesta este mormântul funerar al Mariei Brătescu –1882, realizat din trei blocuri suprapuse de marmură albă. La partea superioară se află un bloc ale cărui decorații sugerează un capitel, susținut de o coloană de formă paralelipipedică și nu fusiformă. Deasupra capitelului era așezată o sculptură, reprezentând un înger care, în prezent, se păstrează în colecția de sculptură a muzeului. Blocul central al monumentului are ca element decorativ o făclie, sculptată în relief, deasupra căreia se află inscripția în care se precizează numele, Maria Brătescu, decedată la 27 iunie 1882, în etate de 15 ani, iar la partea inferioară a făcliei este incizat un epitaf din opt versuri. La baza monumentului se află un soclu tronconic, care are dispus central un medalion circular, încadrat de frunze de stejar.

Dimensiunile crucii sunt următoarele: H – 143 cm, l – 42 cm, G – 24 cm.

Marmura este o rocă metamorfică, mai puțin poroasă decât calcarele, al cărei mineral principal este calcitul. În urma prelucrării prin fasonare și lustruire, marmura dobândește un aspect monumental, motiv pentru care o regăsim în multe dintre reprezentările artistice arhitecturale, realizate de-a lungul mileniilor¹².

După mai bine de 130 de ani de la punerea sa în operă, monumentul funerar a fost expus condițiilor de climă urbană, cu ierni blânde și veri răcoroase, specifice orașului Târgoviște. Sub acțiunea apei pluviale, marmura a suferit fenomenul de dizolvare specifică, cu intensități diferite, funcție de configurația suprafețelor sculptate și de poziția acestora în spațiu. De regulă, suprafețele orizontale sau cu înclinare mică, amplasate în partea superioară a statuilor sau crucilor, au devenit rugoase datorită dizolvării mai rapide a cristalelor de calcit la interfețele granulelor. Aproape la toate monumentele din marmură se constată apariția **crustelor negre**, de origine biominerală. Componenta mineralogică dominantă din aceste cruste este gipsul, care apare sub formă de cristale scheletice, între care se plasează particule de praf, cărbune și licheni¹³.

Din punct de vedere al stării de conservare, monumentul funerar prezenta depuneri de licheni, dispuși sub forma unor cruste negricioase, care acopereau în totalitate partea superioară a capitelului, într-o formă izolată fiind prezente și pe anumite porțiuni din suprafața acestuia (Fig. 43–47). De asemenea, s-au constatat pierderi de material la unul dintre colțurile capitelului și la baza blocului central

¹² Mihai Mihalcu, *Conservarea obiectelor de artă și a monumentelor istorice*, Edit. Științifică, București, 1970, p. 16

¹³ Iulian Daniel Olteanu, *op. cit.*, p. 14

(Fig. 45 și 47). Un al treilea aspect semnalat este legat de rugozitatea pronunțată datorată alterării suferite de marmură ca urmare a dizolvării calcitului levigat de apele meteorice.

Întrucât crusta depunerilor prezenta o puternică aderență, operațiunile de curățare s-au desfășurat în aceeași manieră ca și în cazul crucilor nr. 1, 2, 3 (Fig. 48 și 49). La etapa de curățire mecanică, pentru degajarea depunerilor din zona elementelor sculptate în relief (făclie, medalion, frunze de stejar), s-au efectuat și perieri cu un baton din fibră de sticlă¹⁴. Etapa care a încheiat operațiunile de conservare a monumentului a fost aplicarea tratamentului protectiv de hidrofobizare a marmurei, menit să confere suprafeței litice o rezistență sporită la contactul cu apa, întreaga suprafață litică fiind acoperită cu o peliculă de vernis (rășină acrilică) solubilizat în apă, aplicat prin pensulare. În urma finalizării tuturor intervențiilor efectuate, monumentul funerar a redobândit aspectul și luminozitatea caracteristice acestui tip de material (Fig. 51).

Studierea multitudinii formelor de deteriorare a pietrei duce la cunoașterea fenomenelor de degradare și, implicit, la găsirea unor soluții corespunzătoare de protejare a celui mai vechi material folosit de om, reprezentat de piatră. În urma parcurgerii operațiilor enumerate, componentele litice ale celor patru monumente funerare și-au redobândit integritatea și estetica originală. Prin prisma celor realizate până la acest moment, considerăm că este de datoria noastră să menținem preocuparea privind aplicarea măsurilor de conservare menite să prelungească, cât mai mult posibil, integritatea acestei categorii de bunuri de patrimoniu.

BIBLIOGRAFIE

- Anghel Dan, 1999, *Restaurarea unor piese sculpturale din colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia*, în BCȘS. Arheologie – Muzeologie – Istorie, vol. 5, p. 173–175.
- Boescu A., Oproiu M., 1976, *Un aspect inedit al sculpturii medievale românești. Crucile de piatră*, în *Archiva Valachica. Studii și materiale de istorie și istorie a culturii*, Târgoviște, p. 293–312.
- Georgescu Maria, 2006, *Târgoviște itinerarii medievale și moderne*, vol. I, Edit. Cetatea de Scaun.
- Georgescu Maria, 2006, *Târgoviște itinerarii medievale și moderne*, vol. II, Edit. Cetatea de Scaun.
- Olteanu Iulian Daniel, *Degradări specifice ale pietrei și tratamentul adecvat ale acestora în cazul patrimoniului românesc*. Teză de doctorat, București, 2011.
- Oproiu Mihai, 2008, *Cultura medievală târgovișteană*, Edit. Transversal, Târgoviște.
- Mihalcu Mihai, 1970, *Conservarea obiectelor de artă și a monumentelor istorice*, Edit. Științifică, București.
- Petrescu Doina, 2003, *Troițe din județul Dâmbovița*, Edit. Biblioteca, Biblioteca, 2003.

¹⁴ Dan Anghel, *Restaurarea unor piese sculpturale din colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia*, în BCȘS. Arheologie – Muzeologie – Istorie, vol. 5, 1999, p. 173.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1 crucea nr. 1 înainte de restaurare
 Fig. 2 depuneri aderente, depuneri de licheni
 Fig. 3 detaliu care ilustrează dezvoltări de briofite
 Fig. 4 etapa de umezire a suportului litic
 Fig. 5–6 etapa de curățire mecanică
 Fig. 7 imagini care ilustrează aplicarea tratamentului chimic
 Fig. 8 etapa de spălare cu presiune
 Fig. 9 aspectul crucii după etapele de spălare
 Fig. 10 imagini care ilustrează eroziunile și lacunele suportului litic
 Fig. 11–12 etapa de plombare a zonelor lacunare
 Fig. 13 crucea nr. 1 după restaurare
 Fig. 14 crucea nr. 2 înainte de restaurare, imaginea din față
 Fig. 15 crucea nr. 2 înainte de restaurare, imaginea laterală
 Fig. 16 crucea nr. 2 înainte de restaurare, imaginea verso-ului
 Fig. 17 imagini care ilustrează crearea de alveole în masa litică (crucea nr. 2)
 Fig. 18 depuneri de briofite
 Fig. 19–21 depuneri aderente, cruste de licheni
 Fig. 22–24 etapa de pulverizare cu apă
 Fig. 25 aplicarea prin pensulare a detergentului tensioactiv (crucea nr. 2)
 Fig. 26 curățarea chimică a suportului litic
 Fig. 27 etapa de plombare
 Fig. 28 etapa consolidare finală
 Fig. 29–30 crucea numărul 2 în stadiul final, imagini față, verso
 Fig. 31–33 crucea nr. 3 înainte de restaurare – imagini față, laterală, verso
 Fig. 34–35 depuneri aderente, cruste de licheni (crucea nr. 3)
 Fig. 36 etapa de pulverizare cu apă
 Fig. 37 curățarea chimică a suportului litic
 Fig. 38 –39 etapa de curățare mecanică
 Fig. 40 crucea numărul 3, stadiul final
 Fig. 41–42 crucea numărul 4 înainte de restaurare – imagini față, lateral
 Fig. 43–47 depuneri de cruste negre pe crucea nr. 4
 Fig. 48 etapa de pulverizare cu apă
 Fig. 49 etapa de curățare chimică a suportului litic
 Fig. 50 etapa de curățare mecanică
 Fig. 51 crucea numărul 4, stadiul final al restaurării, imagine față, verso

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

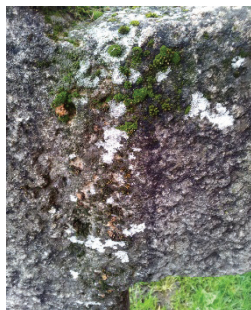

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

Fig. 21

Fig. 22

Fig. 23

Fig. 24

Fig. 25

Fig. 26

Fig. 27

Fig. 28

Fig. 29

Fig. 30

Fig. 31

Fig. 32

Fig. 33

Fig. 34

Fig. 35

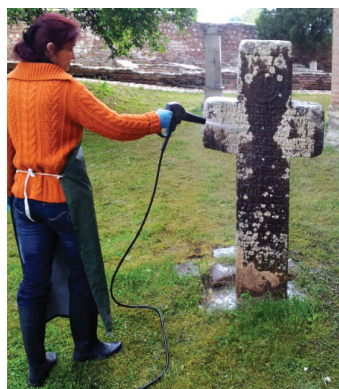

Fig. 36

Fig. 37

Fig. 38

Fig. 39

Fig. 40

Fig. 41

Fig. 42

Fig. 43

Fig. 44

Fig. 45

Fig. 46

Fig. 47

Fig. 48

Fig. 49

Fig. 50

Fig. 51

Fig. 52

MODALITĂȚI DE INTERVENȚIE PRIVIND RESTAURAREA UNUI BIROU DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Daniela Iamandi
Cristina Elena Poșchină
Andrei Scărlătescu
Ștefan Mocanu*

Rezumat: Piesa de mobilier realizată în secolul al XIX-lea (birou sculptat în lemn de stejar), face parte din colecția de mobilier a Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” din Târgoviște, a constituit obiectul intervențiilor de conservare și restaurare, întrucât starea sa inițială de conservare era precară. Odată cu finalizarea restaurării, biroul a fost etalat în cadrul expoziției permanente a Muzeului de Artă, în sala destinată pictorilor anonimi.

Cuvinte cheie: restaurare, consolidare, reconstituire, plombare, integrare cromatică

Summary: The piece of furniture lasting from the XIX -th century (desk sculpted in wood oak), taking part from the furniture collection and belonging to The National Museum Complex “Royal Court” from Târgoviște, needed to be preserved and restored because it's conservation state was very low. Once the operations of conservations and restorations had been finished, the desk was exhibited in the hall of anonymous painters in the Art Museum from Târgoviște.

Keywords: restoration, consolidation, reconstitution, filing, chromatic integration

Apartinând colecției de mobilier a Complexului Național Muzeal „Curtea Domnească” din Târgoviște, biroul este realizat din două esențe lemnoase: stejar și brad (Fig. 1). Piesa este de formă paralelipipedică, cu blat dreptunghiular, iar pe latura principală sunt prevăzute cinci sertare dispuse astfel: unul median și patru laterale, mai mici, situate două câte două, de o parte și de alta a celui central. Sertarele au laturile din lemn de brad, îmbinate în coadă de rândunică,

* Complexul Național Muzeal Curtea Domnească Târgoviște

iar partea frontală este din lemn de stejar, a cărei decorație este sculptată cu elemente vegetale și fixate cu ținte și clei organic, cu broască încastrată în masa blatului din lemn. Blatul biroului are în zona centrală un spațiu destinat amplasării unui material textil (catifea), peste care era suprapus un cristal. Marginea blatului, din lemn de stejar, este decorată, prin incizare, cu frunze de acant și două reprezentări zoomorfe, preluate din elementele vegetale, care descriu două capete de vultur, amintind de imaginea heraldică a vulturului bicefal. Biroul, decorat în stil eclectic, cu portrete antropomorfe și accente vegetale, se sprijină pe patru picioare strunjite, fusiforme, care au în zona centrală câte un tor sculptat, iar la baza lor se află două elemente decorative, strunjite, în formă de tor și sferă.

Dimensiunile biroului: înălțime: 800 mm; lățime: 840 mm; lungime: 1580 mm.

Din punct de vedere al stării de conservare, această piesă de mobilier a avut de suferit o multitudine de forme de degradare, datorate, în primul rând, factorului uman. Rezistența mecanică, dată de densitatea structurală a lemnului de stejar, a fost principala caracteristică ce a conferit durabilitate acestei piese. Stejarul face parte din categoria lemnului greu, având densitatea situată între valorile de 0,71–0,80 g/m³¹. Durabilitatea reprezintă însușirea lemnului de a-și păstra nealterate proprietățile naturale un timp îndelungat. Faptul că o esență lemnoasă are durabilitate mai mare se datorează conținutului de substanțe cu acțiune toxică față de agenții biologici, în raport cu alte esențe². Factorii climatici contribuie la îmbătrânirea lemnului, determinând și o serie de procese fizice, precum și apariția factorilor de degradare biologici. Influența mecanismelor de producere a degradărilor poate fi împărțită în mecanisme chimice și mecanisme fizice de degradare³. Reacțiile chimice se produc la nivel celular fiind puternic influențate de temperatură, un exemplu reprezentându-l reacțiile de oxidare. Viteza reacțiilor chimice din celuloză crește de 2,5 ori atunci când materialul se încălzește cu 5°C⁴, în schimb, procesele fizice determină modificarea dimensională a obiectelor din lemn. Datorită proprietăților higroscopice ale acestora, prin încălzirea suprafețelor în prezența radiațiilor luminoase directe sau ambientale, uscarea lemnului produce deformări, strâmbări, arcuiri, răsuciri, fisurări și crăpături⁵.

La o analiză vizuală asupra stării de conservare a biroului, au fost identificate următoarele forme de degradare: desprinderea elementelor ornamentale sculptate din zona sertarelor și a picioarelor (torurile) (Fig. 1), depuneri masive de praf, material biologic, stropi de var, murdărie ancrasată, crăpături și zgârieturi ale blatului, exfolieri ale stratului de lac protector și pierderea totală a acestuia la

¹ J. M. Plenderlaith, *La conservation des antiques et des œuvres d'art*, Paris, 1972, p. 61.

² *Ibidem*, p. 63.

³ Bogdan Ungurean, *Degradarea biologică a obiectelor de patrimoniu confecționate din lemn, în Interdisciplinaritate în conservare-restaurare și arte aplicate*, vol. III, Editura Artes, Iași, 2007, p. 87.

⁴ Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București, 1999, pag. 103–112.

⁵ Valeriu I. Olaru, *Mobilierul pictat din sudul Transilvaniei secolele XV–XVIII*, Teză de doctorat, Sibiu, 2014, p. 21.

nivelul suprafeței blatului, pete negricioase de mușegai (Fig. 2), coroziune activă **a mecanismelor de închidere** (Fig. 3).

Prima operațiune de intervenție directă a constat din detașarea celor cinci sertare, la care au fost demontate mecanismele de închidere, întrucât acestea prezentau coroziuni active atât la partea mecanică din fier cât și la partea din bronz a lamelei de fixare. O altă etapă a constat din desprăfuirea piesei cu lavete moi și pensule, după care s-a trecut la îndepărtarea depunerilor grosiere (ceară, murdărie ancrasată, pete de var) prin operațiuni mecanice.

Întrucât blatul biroului prezenta o degradare accentuată: porțiunea centrală a acestuia fiind din brad și prezentând fisuri, crăpături, tensionări și deformări structurale, operațiunea de curățare mecanică s-a continuat cu curățarea umedă folosind soluție standard (apă + detergent C 2000, de concentrație 3%) (Fig. 4). Etapa de curățare umedă s-a continuat și asupra celorlalte elemente care nu mai aveau peliculă de lac (blaturile interioare ale sertarelor, ștachete de susținere a blatului). Întrucât lacul era în mare parte exfoliat, sau prezenta tendințe de desprindere, s-a trecut la decaparea acestuia pentru care s-a folosit Kromofag⁶ (Fig. 5). Pentru a putea îndepărta și estompa petele negricioase de pe suprafața blatului, s-a trecut la înlăturarea acestora cu șlefuitorul electric, la care s-a atașat pânză abrazivă cu granulație fină (Fig. 6). După ce elementele din lemn, desprinse anterior restaurării, au fost repositionate prin încliere cu Paraloid B72, de concentrația 70%, diluat în acetat de etil, toate porțiunile lacunare, crăpăturile și fisurile au fost plombate cu chit Balsite (Fig. 9). Cu același produs au fost reconstituite manual și cele cinci elemente vegetale care lipseau la casetele frontale ale biroului (Fig. 9). Porțiunile nou plombate au fost integrate cromatic cu culori de apă (Fig. 10).

Mecanismele metalice (fier, bronz) de închidere a sertarelor au fost curățate prin sablare (Fig. 7), partea din fier a fost peliculizată cu vopsea neagră mată (Fig. 8), iar asupra celor din bronz s-a aplicat o soluție de Incral 44, diluat în acetat de butil. După uscare, mecanismele au fost repositionate în locașurile sertarelor.

Operațiunea finală care a încheiat intervenția de restaurare asupra biroului a constat din impregnarea structurii lemnoase cu rășină Paraloid B72, solvabilizată în acetat de etil, aplicată prin pensulare într-o formă diferențiată: pe întreaga suprafața a piesei s-a peliculizat un strat, având concentrația de 5%, iar asupra elementelor din stejar s-a adăugat un al doilea strat, având concentrația de 10% (Fig. 11).

Conservarea – restaurarea acestei piese de mobilier din secolul al XIX-lea, a reprezentat o provocare pentru echipa de restauratori, datorită complexității și stadiului de degradare în care se afla la momentul intrării în laborator, necesitând intervenții tehnice ample și meticuloase, a căror finalizare a dus la recuperarea

⁶ A.M. Varodi, M. C. Timar, Emanuela Beldean, Provocări și rezultate interesante ale proiectului de conservare "Podul – Die Brücke", în *Materie și materiale în/pentru conservarea patrimoniului*, Craiova, 2013, p. 169.

valorilor estetice și funcționale ale biroului. În urma finalizării restaurării, biroul a fost etalat în expoziția permanentă a Muzeului de Artă, în sala destinată pictorilor anonimi.

BIBLIOGRAFIE

- Olaru Valeriu I., 2014, *Mobilierul pictat din sudul Transilvaniei secolele XV-XVIII*, Teză de doctorat, Sibiu.
- Moldoveanu Aurel, 1999, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, București.
- Plenderlaith J. M., 1972, *La conservation des antiques et des œuvres d'art*, Paris.
- Ungurean Bogdan, 2007, *Degradarea biologică a obiectelor de patrimoniu confecționate din lemn, în Interdisciplinaritate în conservare-restaurare și arte aplicate*, vol. III, Edit. Artes, Iași.
- Varodi A.M., Timar M. C., Beldean Emanuela, 2013, *Provocări și rezultate interesante ale proiectului de conservare "Podul – Die Brucke"*, în *Materie și materiale în/pentru conservarea patrimoniului*, Craiova.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig.1 biroul înainte de restaurare
- Fig. 2 aspecte ale formelor de degradare identificate asupra biroului
- Fig. 3 coroziunea elementelor metalice
- Fig. 4 etapa de curățare umedă
- Fig. 5 etapa de decapare
- Fig. 6. etapa de șlefuire prin
- Fig. 7 mecanisme de închidere după sablare
- Fig. 8 mecanisme de închidere după etapa de peliculizare cu vopsea negru mat
- Fig. 9 etapa de plombare a porțiunilor lacunare
- Fig. 10 etapa de integrare cromatică
- Fig. 11 birou, faza finală

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

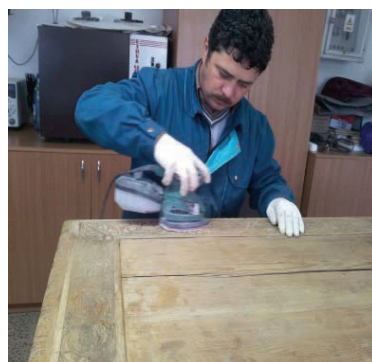

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11. Birou, faza finală

PAPETAR DESCOPERIT ÎN ȘANTIERELE TIMIȘORENE

SAVING OF A BOOK DISCOVERED IN THE
BUILDING SITE OF TIMIȘOARA

Luminița Veronica Bujancă*

Rezumat: Această lucrare prezintă restaurarea unei agende de mici dimensiuni, tipărită cu cerneală albastră, care a fost descoperită într-un șantier de construcții. Articolul cuprinde o scurtă descriere a cărții, a stării ei de conservare și a procesului de restaurare. Restaurarea a fost complexă din cauza deteriorărilor fizico-mecanice, fizico-chimice și biologice, a filelor blocate, fiind necesară desfacerea volumului, fiecare filă fiind tratată individual.

Cuvinte cheie: agendă militară, stare de conservare, file blocate, deteriorare, note manuscris

Abstract The present essay introduces the restoration procedures performed on the small book „Military Agenda”. It was developed in a building site. This book was printed in the year 1938 using blue ink. The essay comprises a short description of the book, the description of the conservation state and the restoration phases. The restoration was complex because the volume had physical, mechanical, chemical damages. It required the restoration of each and every page due to the physical and mechanical, chemical and biological damages

Keywords: Military Agenda, conservation state, blocked leaves damage, manuscript note

Obiectul supus atenției în această lucrare, aparținând Muzeului Banatului, a fost descoperit sub un strat de pământ, în săpăturile efectuate la șantierul de restaurare a clădirii Bastion, fiind o *Agendă militară* București, Paris, tipărită în 1938. Obiectul este alcătuit ca o carte de mici dimensiuni, prezentând următorul format 7,2 × 4,6 × 1,5 cm. Agenda nu are scoarțe, învelitoarea este lipită pe forță și este din piele roșie, fiind cusută manual pe ștraif de pânză cu două lănțișoare. Caietele sunt formate din opt file duble.

* Expert restaurator carte, Muzeul Banatului, Timișoara, lumibujanca@yahoo.com

Agenda este tipărită cu cerneală albastră de tipar, primele file având un che-nar punctat de jur-împrejur, iar fila de început, *Agenda Națională Ciornei*, conține frontispicii cu cerneală albastră. Obiectul prezintă file de agendă lunară ianuarie – decembrie plus file cu note din calendarul ortodox și catolic pe anul 1938, care conțin sărbători creștine și de asemenea vacanțele instituțiilor publice (judecătorești). Se păstrează forțașul I cu note de apartenență scrise cu cerneală albastră, solubilă: Sibiu, subofițer Ancuța Lucian, R3 Grăniceanu Nago Sibiu. Foaia de titlu conține datele: AGENDA, 1938, BUCUREȘTI, PARIS și notele: 204521 din 8 – Sept. 1939, 11378 din 22..., scrise cu cerneală neagră, solubilă. De asemenea, pe parcursul filelor, se mai întâlnesc note cu creionul, despre programul militar, deplasări, gărzi, etc.

Tipăritura adusă la restaurare prezenta deteriorări multiple provocate de condițiile de păstrare și manipulare, tot blocul cărții fiind blocat.

Blocul agendei a fost foarte murdar, deformat, ondulat, cu filele pătate de apă, cerneală și murdărie, toate paginile prezentând halouri roșii realizate prin migrarea culorii de la învelitoarea din piele roșie. Cotorul drept era ondulat spre interior, iar blocul cărții spre exterior, filele fiind rupte în interiorul agendei și la colțuri. Toată zona șnitului precum și învelitoarea dețineau depozite mari de murdărie, de pământ și resturi vegetale. Pielea roșie era decolorată, ruptă, deshidratată, cu urme de închizători, ștraif din piele, iar scoarța II prezenta la cap o ruptură.

În urma testelor efectuate corelate cu cercetarea obiectului, a stării de conservare, s-a constatat că acesta prezintă deteriorări fizico-mecanice, fizico-chimice și biologice¹, ceea ce a impus restaurarea pe volum desfăcut, fiecare filă fiind tratată individual. Desfacerea cărții este determinată de gravitatea deteriorărilor existente, fiind o situație extremă². Probleme deosebite am întâmpinat la deblocarea filelor, datorită suprafeței mari pe care acestea erau blocate, a fragilizării hârtiei și a cantității mari de murdărie și resturi vegetale. În continuare, filele au fost curățite mecanic și umed, ținând cont că unele note manuscrise au fost realizate cu cerneluri solubile, filele cu acestea fiind spălate prin plutire, în soluții hidroalcoolice (50% apă, 49% alcool, 1% glicerină). Reîncleierea filelor s-a efectuat cu soluție de CMC 0,5%, apoi după o presare intermediară s-a realizat completarea golurilor, refacerea mijloacelor căzute. Reîntregirea foilor, s-a executat cu vâl japonez mecanic, în tehnica “la dublu”, urmând tăierea lor la formatul inițial, hidratarea și presarea finală.

Blocul cărții³, restaurat, după colaționare, a fost predat sectorului de legătorie în vederea realizării legăturii, copertii și a unei case de protecție pentru depozitarea ulterioară în condiții optime de conservare.

¹ Dosar de restaurare

² Oprea, 2009, p.323

³ Doresc să mulțumesc colegilor Dan Octavian Paul – șef Laborator Zonal și Milan Șepeșan, fotograf la Muzeul Banatului Timișoara, pentru fotografiile realizate înainte și după restaurare.

BIBLIOGRAFIE

- Bujancă Luminița, Obrad Reghina, Petcu Velinca, Dosar de restaurare, Laboratorul Zonal de Restaurare, Muzeul Banatului Timișoara, 2008
- Oprea Florea, *Manual de restaurare a cărții vechi și a documentelor grafice*, Editura Muzeului Literaturii Române, 2009

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1–5 agenda, înainte de restaurare (foto. Dan Octavian Paul)
- Fig. 6–9 file restaurate (foto. Dan Octavian Paul)
- Fig. 10 –13 file restaurate (foto. Dan Octavian Paul și Milan Șepețan)
- Fig. 13 agenda, după restaurare

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

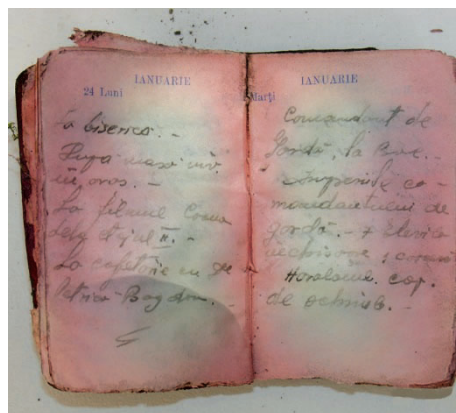

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

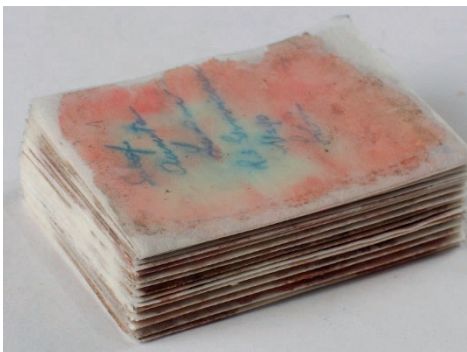

Fig. 8

Fig. 9

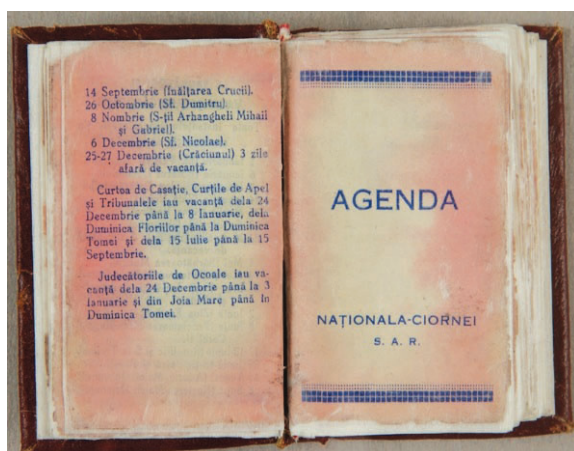

Fig. 10

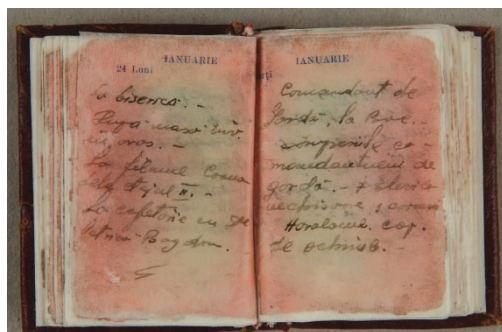

Fig. 11

Fig. 12

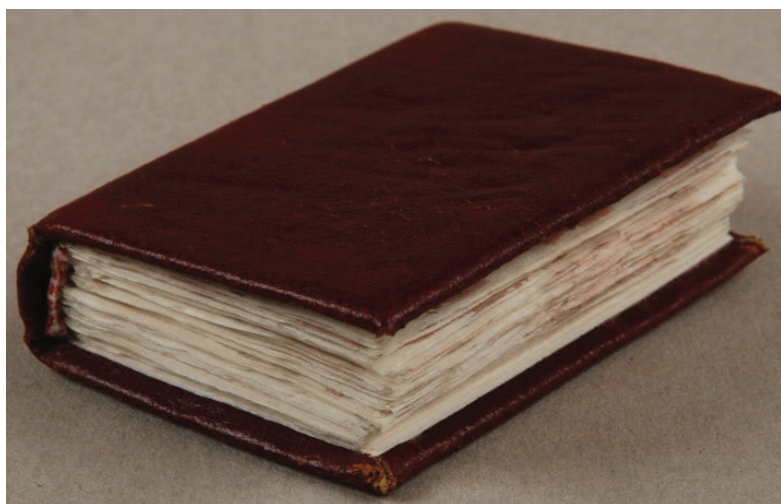

Fig. 13

PROCESUL DE RESTAURARE A COPERȚII ȘI LEGĂTURII UNEI EVANGHELII DE SECOL XIX

THE BIND AND COVER RESTORATION OF "GOSPEL"

Velinca Petcu*

Rezumat: *Lucrarea prezintă restaurarea legăturii și copertii la "Evanghelie", care aparține colecției de cărți vechi a bibliotecii Muzeului Banatului. Volumul a fost tipărit în 1812, la cu cerneală neagră și roșie, utilizând caractere slave.*

Cuvinte cheie: *evanghelie, restaurarea legăturii, stare de conservare, deteriorare, coperta*

Abstract: *The present essay introduce the bind and cover restoration for the book "Gospel", from the old book collection of the Timișoara Banat Museum library. This book was printed in the year 1812, using black and red ink and written in Cyrillic font.*

Keywords: *Gospel, bind restoration, conservation state, damage, cover*

Obiectul supus studiului este o *Evanghelie* în limba română apărută în 1812¹. Cartea este tipărită pe hârtie fabricată manual cu linii de apă și filigran, cu caractere chirilice. S-a utilizat cerneală de tipar neagră și roșie, textul este realizat pe două coloane prezentând inițiale roșii ornate, gravuri și frontispicii. Volumul are 153 de file numerotate chirilic, lipite două câte două, apoi cusute. Cartea în discuție a fost legată pe trei ștraifuri de pânză de in, pe un cotor foarte înclinat, căptușit cu carton. Cusătura nu este originală, majoritatea filelor având ștraifuri de hârtie lipite la cotor cu ocazia relegării, iar tresul și capitabandul lipsesc.

Coperta este alcătuită din scoarțe de carton și învelitoare din piele având culoarea brun-închis. Pe scoarța anterioară este gravată o cruce încadrată într-un chenar liniar, iar pe cea posterioară există doar un chenar liniar. Pielea este roasă și ruptă mai ales pe scoarța posterioară, prezentând un grad avansat de murdărie și uzură.

* Expert restaurare carte, Muzeul Banatului Timișoara, velinca.petcu@gmail.com

¹ Arjoca Valeria, *Fișa analitică de evidență*, Muzeul Banatului, Timișoara, 1988

Cartea prezenta deteriorări multiple² cauzate de condițiile de păstrare, de manipulare și restaurării empirice realizate anterior. După restaurarea filelor, volumul a ajuns la legătorie unde, în urma colaționării³, a fost recusut manual, în gherghef, pe trei ștraifuri de pânză de in și două lăntișoare, ținându-se cont de legătura inițială. Capitalbandul a fost cusut manual cu ață albă. Cotorul a fost încleiat cu pap, rotunjit și căptușit cu piele subțiată, șlefuită și adaptată condițiilor de căptușire. Pentru forzațuri s-a folosit aceeași hârtie japoneză cu care a fost restaurat volumul în discuție.

Scoarțele din carton, existente nu au putut fi refolosite din cauza gradului mare de deteriorare, executându-se scoarțe noi, dintr-un carton neutru. Scoarțele au fost căptușite și învelite în piele brun-închis. Pielea foarte deteriorată a fost înlocuită, păstrându-se doar ornamentul sub formă de cruce de pe coperta anterioară. După aplicarea pielii restaurate pe scoarțe, s-a trecut la căptușirea, finisarea lor și lipirea forzațului nou.

Pentru o păstrare corespunzătoare și conservarea cărții în discuție, acestea i s-a confecționat o casetă de protecție realizată din carton neutru, dimensionată pe măsurile volumului.

BIBLIOGRAFIE

- Arjoca Valeria, Fișa analitică de evidență, Muzeul Banatului, Timișoara, 1988
 Obrad Reghina, Petcu Velinca, Dosar de restaurare, Laborator Zonal de Restaurare, Muzeul Banatului, Timișoara
 Oprea Florea, *Manual de restaurare a cărții vechi și a documentelor grafice*, Editura MNLR, București, 2009

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1–2 evanghelie înainte de restaurare (foto. de Milan Șepețan)

Fig. 3–6 evanghelie după restaurare (foto. de Milan Șepețan)

² Obrad Reghina, Petcu Velinca, *Dosar de restaurare*, Laborator Zonal de Restaurare, Muzeul Banatului, Timișoara

³ Oprea Florea, *Manual de restaurare a cărții vechi și a documentelor grafice*, Editura MNLR, București, 2009, p.144

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

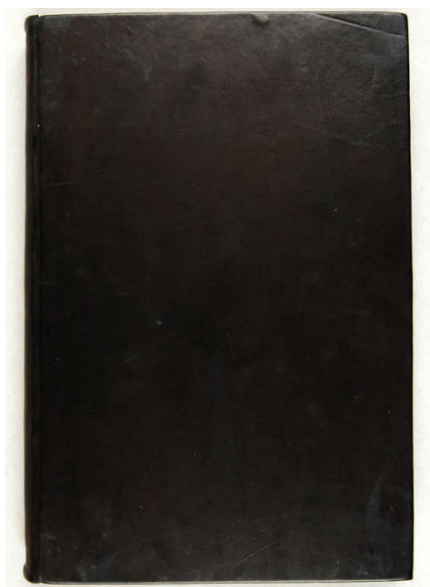

Fig. 4

Fig. 5

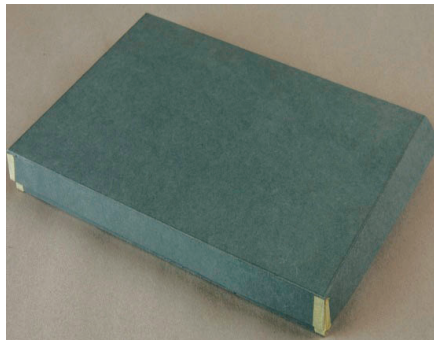

Fig. 6

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND CONSERVAREA FONDULUI ALEXANDRU BĂRCĂCILĂ DE LA MUZEUL MUNICIPAL CÂMPULUNG

SOME ASPECTS OF CONSERVATION FUND ALEXANDRU
BĂRCĂCILĂ OF CÂMPULUNG MUNICIPAL MUSEUM

Consuela Grecu*

Rezumat: *Lucrarea prezintă analiza condițiilor de păstrare a documentelor aflate într-unul din depozitele muzeului, dar și câteva documente inedite despre profesorul Alexandru Bărcăcilă care s-a născut la Câmpulung și a pus bazele Muzeului Porțile de Fier.*

Cuvinte cheie: *profesor, arheolog, conservare, documente, stabilitate microclimatică, monitorizare, termohigrometru*

Abstract: *The paper presents the analysis of storage conditions of the existing documents in one of the museum deposits, but also some unpublished documents about Professor Alexander Bărcăcilă who was born in Câmpulung and founded the „Porțile de Fier Museum“.*

Keywords: *professor, archeology, conservation, documentation, stability microclimate monitoring, Thermohygrometer.*

La 18 (31) martie 1876, în localitatea Bughea de Sus, în fostul județ Muscel, s-a născut fiul lui Ioan (Mușcelean) și Ileana, Alexandru Bărcăcilă – profesor emerit, pasionat arheolog și mare om de cultură.

Fiica sa, Alexandra spunea că *amintirile tatălui din copilărie erau legate de Câmpulung, de veselul și zgomotosul Târg de Sânt-Ilie, la care copii se înghesuiau să se dea în dulap – o mare roată cu scăunele, ca la toate bălciurile vechilor noastre târguri, sau de săritul peste foc la Sân-Medru (Sf. Dumitru) – vechi obicei mușcelenesc, cu rădăcini păgâne, sau de mersul la vânătoare, în pădure unde se vânau mistreți, se și gătea cu grăsimea lor în casă, că Ion tatăl era bun vânător. Dar Alexandru, încă mic, la 11–12 ani, a nimerit o singură dată o păsărică, a jelit-o și n-a mai pus mâna pe pușcă, niciodată”.*

* Conservator, Muzeul Municipal Câmpulung Muscel

Ascendenții săi după mamă erau ardeleni, *din două surori venite la jumătatea secolului al XIX-lea la Câmpulung din localitatea Bod, de lângă Brașov, una s-a căsătorit cu un moșnean câmpulungean căruia i s-a atribuit un lot de pământ în vecinătatea orașului, la Bughea*¹. După școala primară și studiile liceale la Câmpulung, urmează filologia clasică și istoria la Universitatea din București. Aici a avut ca profesori pe reputații clasiști, prestigioși Nicolae Iorga, Grigore Tocilescu, C. Dumitrescu-Iași, Ointescu, Burileanu, Evolceanu.²

După terminarea facultății, tânărul Alexandru Bărcăcilă devine asistent onorific la Catedra de epigrafie a Universității din București, după care vine la Câmpulung ca profesor de istorie și latină al gimnaziului *Dinicu Golescu*, iar apoi se va transfera la prestigiosul liceu *Traian* din Turnu-Severin. Aici va începe, pe lângă activitatea de la catedră și o rodnică muncă de cercetare în domeniul istoriei vechi și al numismaticii. Alexandru Bărcăcilă se numără printre primii cercetători care au deschis calea studierii științelor prin cercetări de teren, a vieții antice romane și medievale timpurii în zona Turnu-Severin – Porțile de Fier. Desfășoară o muncă intensă pentru descoperirea relicvelor istorice din vestul Olteniei și mai ales din vechea Drobeta, invitând aici specialiști arheologi pentru a face săpături și cercetări în teren. Vor face investigații chiar și în insulele Dunării, în Ostrovul Mare și Șimian. Pentru a valorifica cât mai eficient și cu mai mult folos pentru știința istorică, prețioasele descoperiri de aici, mușceleanul nostru are fericita inspirație de a întemeia un muzeu, în dorința ca importante relicve istorice să rămână pe loc.³ Astfel la 1 mai 1912, se inaugurează în aripa dreaptă a Liceului Traian din străvechiul oraș Drobeta, Muzeul *Traian* care își va schimba numele în Muzeul „Porțile de Fier” iar director al muzeului și al liceului va fi până în anul 1938 când se pensionează, mușceleanul Alexandru Bărcăcilă. Astăzi, Muzeul *Regiunii Porților de Fier* este unul dintre cele mai renumite muzee din România, datorită bogăției exponatelor și poziției sale chiar pe malul Dunării, unde, în urmă cu două milenii, romanii au construit celebrul pod peste Danubius (Istros). Pentru merite deosebite în domeniul arheologiei, Alexandru Bărcăcilă va deveni membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, iar în anul 1934 va fi distins cu premiul *Vasile Pârvan* al Academiei Române. Ca profesor și apoi ca director, a fost apreciat de elevi și colegi și va fi onorat cu titlul de *profesor emerit*⁴. Supranumit de elevi *Leul* și lăsându-le o amintire de neșters, spre sfârșitul vieții s-a retras în București. În 1966 a primit titlul de profesor emerit, iar la 27 mai același an, Academia Română l-a sărbătorit solemn cu ocazia împlinirii vârstei de 90 de ani. La 6 februarie 1970 s-a stins din viață în capitala țării, însă, conform propriei dorințe, a fost adus și înmormântat la Turnu Severin, lângă soția sa, Ecaterina Bărcăcilă.

¹ Ion M. Dinu, *Figuri de dascăli argeșeni*, Complexul Muzeal Golești, 1991, p. 97

² Gh. Pârnuță și colab., *Oameni din Cetatea de Scaun*, Editura Vasile Cârlova, București, 1995, p. 210.

³ Ion C. Hiru, *Celebrități din negura uitării*, vol. II, Editura Tiparg, 2013, p. 49.

⁴ *Ibidem*

Încă de la începutul carierei sale, când activa ca profesor la gimnaziul din Câmpulung, Alexandru Bărcăcilă, în dorința de a contribui la ridicarea nivelului cultural al locuitorilor din Muscel, a luat inițiativa întemeierii unei *Case a intelectualilor musceleni*. Actul constitutiv al acestei frumoase și nobile inițiative se găsește în colecția de documente a Muzeului Municipal Câmpulung, fiind donat muzeului de către fiica profesorului, împreună cu alte documente privind viața și opera tatălui său. Actul constitutiv al *Casei a intelectualilor mușceleni* promitea *a ne ține în curent cu dezvoltarea științelor, literaturii și artelor pentru a spori solidaritatea, unindu-ne unii cu alții și cu toții de masele largi ale poporului*⁵.

Colecția de documente Alexandru Bărcăcilă aparținând Muzeului din Câmpulung, cuprinde un număr de aproximativ 107 de documente, manuscrite, fotografii și cărți ce au aparținut profesorului și au fost donate de fiica acestuia, Alexandra Bărcăcilă prin actul cu nr. 230 din 04.09.1971. O parte din documente sunt etalate în expoziția *Personalități mușcelene*, iar celelalte sunt în depozitul de istorie, situat la demisolul clădirii. Accesul în depozitul cu o suprafață de 24 de m² se face printr-o ușă dublă din lemn, poziționată paralel cu fereastra astfel încât să creeze circulația naturală a aerului atunci când se fac aerisiri. Spațiul este salubru și stabil din punct de vedere microclimatic, fapt demonstrat de diagrama obținută prin monitorizarea permanentă a temperaturii și umidității relative, cu ajutorul termohigrometrelor digitale. Iluminatul artificial este realizat cu două tuburi fluorescente montate pe plafon care se aprind numai la nevoie, iar singura fereastră este acoperită cu o draperie neutră.

Mobilierul este format din patru rânduri de rafturi paralele cu câte patru polițe fiecare, la care s-au mai inserat anul acesta încă trei polițe verticale pe fiecare raft, mărindu-se astfel suprafața de depozitare. Bunurile culturale, respectiv documentele memoriale și obiectele personale sunt așezate în cutii din carton, fiecare cutie conținând o donație. Documentele sunt așezate în poziția întins, în plicuri, mape și dosare, fiecare având inscripționat numărul de inventar. Există etichete pe cutie, etichete de raft și caietul topografic de depozit, precum și registrul privind mișcarea obiectelor. În fiecare cutie există și obiecte personale ce au aparținut personalităților care sunt împachetate în folie cu bule sau hârtie, după caz.

Dintre documentele importante ale pasionatului arheolog și om de cultură Alexandru Bărcăcilă care se află la Muzeul Câmpulung, amintim următoarele:

- actul copie după certificatul de naștere al copilului Alexandru Bărcăcilă, născut pe 18 martie 1876 (Fig. 1);
- certificatul de absolvire a studiilor primare la Școala publică de băieți nr. 1 din Câmpulung, în anul 1889 (Fig. 2);
- certificatul de absolvire a Liceului *Matheiu Basarab* din București, în anul 1897;
- diploma de absolvire a Seminarului *Nifon Mitropolitul*, la 26 iunie 1898;

⁵ Ion M. Dinu, *Figuri de dascăli argeșeni*, Complexul Muzeal Golești, 1991, p. 98

- diploma de licență în științele filologice clasice a Universității București, în anul 1903;
- caietul de cursuri al studentului Alexandru Bărcăcilă, înscris la Facultatea de filosofie și litere a Universității din București, datat 12 martie 1899;
- brevetul acordat în timpul regelui Carol I, la data de 18 septembrie 1914, prin care se conferă medalia *Răsplata muncii pentru învățământ clasa I* profesorului Alexandru Bărcăcilă de la Liceul Traian;
- diplomă a Societății Numismatice Române fondată la 28.12.1903, prin care în 15.04.1916 domnul Alexandru Bărcăcilă este ales ca membru corespondent al Societății;
- certificat de la Ministerul Instrucțiunii acordat lui Alexandru Bărcăcilă în gradul de soldat dispensat din Regimentul 70 Infanterie;
- brevet acordat de Ministerul de Războiu prin care i se acordă lui Alexandru Bărcăcilă de la Spitalul nr. 113 al Crucii Roșii distincția *Crucea Comemorativă a războiului 1916–1918* fără berete;
- pagina 11025 din Publicația Monitorul Oficial din 10.02.1922 prin care se anunță că de la 01.02.1922, Alexandru Bărcăcilă e numit director la Liceul din Turnu Severin (Fig. 9);
- Decretul regelui Ferdinand I nr. 59230/1922 prin care Alexandru Bărcăcilă este numit membru al Ordinului Coroanei României în gradul de ofițer;
- Decretul nr. 50679/1929 prin care Alexandru Bărcăcilă este numit membru al Ordinului Steaua României în gradul de ofițer. Ordinul este acordat de regele Mihai prin principele Nicolae, Miron Patriarhul României și Gheorghe V. Buzdugan și este semnat de către Alexandru Vaida Voevod, ministrul Afacerilor Străine și cancelar al ordinelor;
- brevetul acordat lui Alexandru Bărcăcilă în anul 1930 la 23 mai, prin care se conferă crucea *Meritul Sanitar clasa I*;
- Decret al lui Carol al II-lea, nr. 29673 prin care Alexandru Bărcăcilă este numit membru al Ordinului Coroana României în grad de comandor, la data de 31 mai 1932;
- document scris de Alexandru Bărcăcilă, cuprinzând regulamentul serbărilor organizate de Societatea Istorică pentru ridicarea unui mausoleu lui Mihai Viteazul;
- Diploma Consiliului de Stat prin care se conferă titlul de profesor emerit tov. Alexandru Bărcăcilă (Fig. 3);
- medalia *profesor emerit* conferită lui Alexandru Bărcăcilă (Fig. 4);
- livretul militar al soldatului Alexandru Bărcăcilă dispensat din contingentul 1898, centrul de recrutare Muscel;
- brevetul acordat de Ministerul de Războiu;
- brevet acordat de Președintele Consiliului de Miniștri – Nicolae Iorga, lui Alexandru Bărcăcilă, cu semnul onorific *Răsplata muncii pentru 25 ani în serviciul statului* la data de 23 februarie 1932;

– documentul de constituire a „Casei Intelectualilor Muscelul” din 15–28 iulie 1918 de la Câmpulung, al cărui inițiator a fost Alexandru Bărcăcilă, a fost semnat de 52 de intelectuali ai orașului, printre care Constantin Rădulescu Codin, Emanuel Dimitriu și Ecaterina Bărcăcilă (Fig. 5 și 6);

- fotografiile părinților Ion și Ileana Bărcăcilă (Fig. 7);
- fotografia lui Alexandru Bărcăcilă din tinerețe;
- alte documente, brevete, și diplome.

Există și un manuscris autobiografic din perioada senectuții, scris cu mâna tremurândă și cu litere mai mari – (vezi Fig. 8): *Alexandru Bărcăcilă – Din biografia mea-M-am născut la 31 martie 1876, în Bughea de sus, ultimul sat subcarpatic de la Nord de Câmpulung, din fostul județ Muscel, înglobat acum la Argeș. Tata Ioan Bărcăcilă, moșnean din obștea moșnenilor câmpulungeni, cu „dramuri” care-i dedeau anumite drepturi în teritoriul Obștei, s-a stabilit în Bughea de Sus, stațiunea cu băi de ape minerale, mult frecventate, una a localnicului Grosan, alta a lui Laurian, cu o mare clădire pentru găzduire și distracții. Acolo și-a îngrădit un teren între apa Bughei și afluentul ei, Valea Siliștei, până la un pod de pește (...) Și-a construit o clădire suficientă pentru familia sa și pentru comerț cu cele necesare localnicilor și frecventatorilor băilor, iar în partea cu grădina dinspre apa Bughei, a făcut un eleșteu cu 2 bazine și cu legătură între ele, precum și cu un larg canal, care aducea apă din Nordul grădinii. Neizbutind să crească acolo păstrăvi, s-a mulțumit cu cleni (sau scobari de Olt), cu crapi și mreie.*

Între eleștee a construit o căsuță de (...) pentru el. A plantat acolo și mult brad, eleșteul era mult vizitat.

Prin întreaga sa activitate de arheolog și numismat, de ctitor al unui muzeu de elită (Muzeul Regiunii Porților de Fier), de cercetător al istoriei naționale, de eminent profesor și educator, Alexandru Bărcăcilă face cinste mușcelenilor și nu numai lor, fiind un model de pasiune și dăruire în muncă, de devotament pentru profesiunea aleasă. Fără îndoială că opera și viața acestui fiu al Muscelului ar avea nevoie de o monografie și lăsăm celor mai tineri acest îndemn, pentru că, așa cum afirma Vasile Pârvan *să muncim în libertate, să creăm în libertate, e să cântăm vieții cel mai frumos imn.*⁶

BIBLIOGRAFIE

- C. Hiru, *Celebrități din negura uitării*, vol. II, Ed. Tiparg, 2013, p. 49
 Ion M. Dinu, *Figuri de dascăli argeșeni*, Complexul Muzeal Golești, 1991, p. 97
 Gh. Pârnuță și colab., *Oameni din Cetatea de Scaun*, Editura Vasile Cârlova, București, 1995, p. 210

⁶ Ion C. Hiru, *Celebrități din negura uitării*, vol. II, Editura Tiparg, 2013, p. 49.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1 copia certificatului de naștere al lui Al. Bărcăcilă.

Fig. 2 certificatul de absolvire a studiilor primare

Fig. 3 diploma de profesor emerit

Fig. 4 medalia profesor emerit

Fig. 5 document privitor Casa Intelectualilor Muscelul

Fig. 6 idem, r⁰-ul documentului

Fig. 7 autobiografie

Fig. 8 monitorul oficial

Fig. 9 părinții lui Alexandru Bărcăcilă

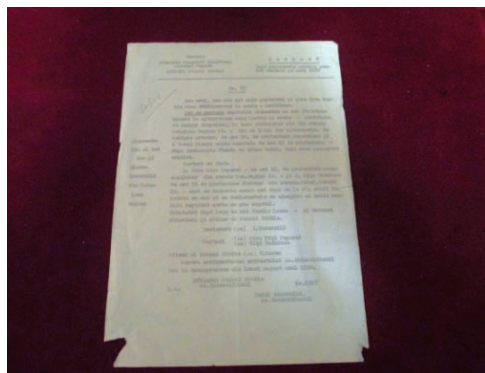

Fig. 1

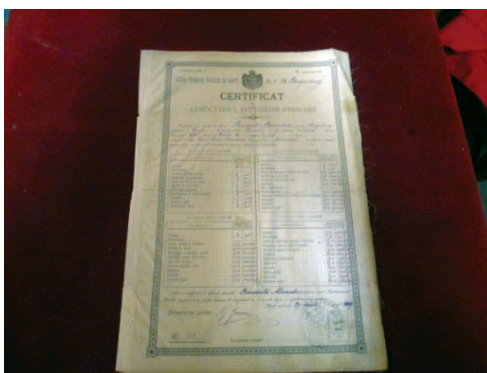

Fig. 2

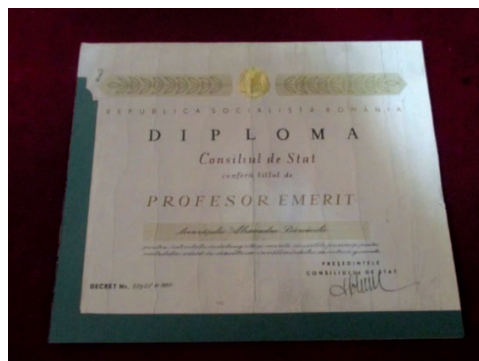

Fig. 3

Fig. 4

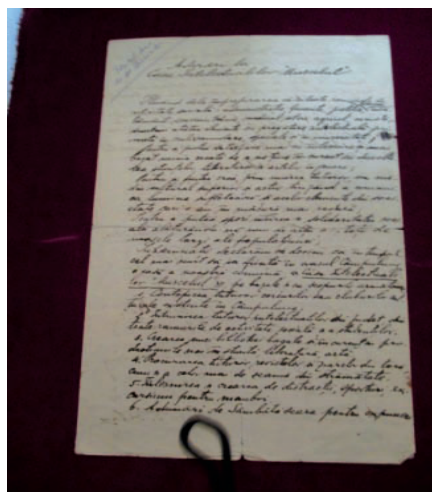

Fig. 5

Fig. 6

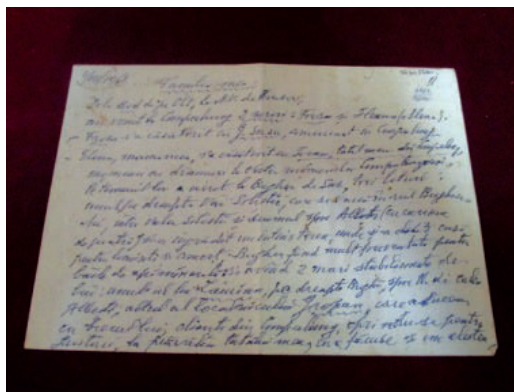

Fig. 7

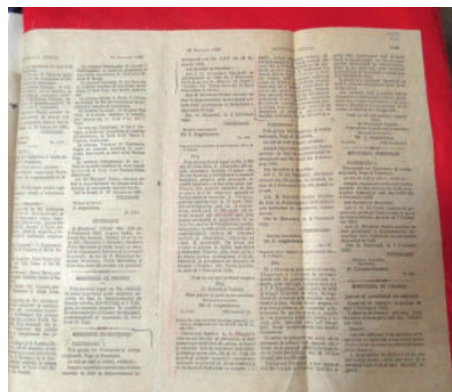

Fig. 8

Fig. 9

COLIGAT – ESPUNEREA SITUAȚIUNEI JUDEȚULUI ARGEȘ PRESINTATĂ CÎNSILIULUI GENERAL PE ANII 1894–1903. STUDIU PRIVIND STAREA DE CONSERVARE ȘI TEHNICILE DE RESTAURARE

Raluca Mariana Casapu*

Volumul face parte din patrimoniul Muzeului Național al Literaturii Romane și se află depozitat la etajul al doilea al clădirii, în depozitul de carte veche și rară, numit și Sanctuarul Cărții.

COLIGATUL – este un volum ce cuprinde mai multe lucrări realizate separat, eventual de autori diferiți, în locuri și momente diferite, care au fost reunite printr-o lucrare ulterioară de legătură.

Coligatul cu numărul de inventar 1461 a apărut la Pitești și cuprinde rapoarte de stare generală (financiară, economică și administrativă) pe anii 1894–1903, având autorii M. Al. Manolescu și I. P. Comăneanu.

Dimensiunea filelor și calitatea hârtiei variază de la o publicație la alta. Textul este tipărit cu cerneală tipografică neagră, iar filele al căror conținut se referă la anii 1895 și 1903 sunt mai lungi și pliate, cuprinzând diferite tabele.

Pe coperta posterioară a raportului pe anul 1903 este prezentă o semnătură cu cerneală albastră „Prof. Gr. Rădulescu”, iar pe unele file sunt prezente însemnări și sublinieri cu cerneală albastră, violet și creion negru.

Ambele coperte ale raportului pe anul 1894 lipsesc, iar pagina de titlu este murdară, pătată, prezentând cute, mici fisuri și o lacună în material în zona colțului inferior drept.

Numeroase plieri, fisuri și lipsuri în material sunt prezente pe marginile filelor, afectând mai ales filele cu rapoartele pe anii 1895–1896, ale căror dimensiuni sunt mai mari, dar și primele și ultimele file ale coligatului. O parte dintre file sunt îmbrunite, iar cusătura este parțial ruptă.

* Restaurator carte, Muzeul Național al Literaturii Române, București

TEHNICI DE RESTAURARE:

- fotografierea în ansamblu și în detaliu, pe tot parcursul procesului de restaurare;
- desfacerea coligatului (Fig. 7 și 8);
- curățarea uscată prin îndepărtarea cu pensula uscată a depozitelor de praf;
- numerotarea filelor cu un creion cu mină moale;
- selectarea filelor cu însemnări, ștampile, numere de inventar scrise cu cerneleuri solubile în apă și protejarea acestora cu C.M.C, concentrație 2%, în straturi succesive (Fig. 9 și 10);
- curățirea umedă prin imersia filelor în apă distilată, pe site, cu săpun cu pH neutru, urmată de uscarea liberă a filelor, pe foi de filtru, pe rastel (Fig. 11);
- presarea intermediară a filelor între hârtii de filtru, în vederea completării părților lipsă cu hârtie japoneză (Fig.12);
- completarea zonelor lacunare de pe suprafața filelor cu ajutorul hârtiei și vâlului japonez prin metoda *la simplu* și *la dublu* corespunzătoare hârtiei suport (culoare, grosime, textură) (Fig. 13);
- îndepărtarea surplusului de material (Fig.14 și 15);
- recompunerea fasciculelor și constituirea corpului cărții;
- presarea finală în presa de legătorie (Fig. 16);
- confecționarea unei casete de protecție, în scopul păstrării bunului cultural în condiții optime de conservare (Fig. 17).

BIBLIOGRAFIE

- Aurel Moldoveanu – *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediția a 2 a, București, 2003
- Florea Oprea – *Manual de restaurare a cărții vechi și a documentelor grafice*, Ediția a 2-a, revăzută și adăugită.
- BNR – *Revista română de conservare și restaurare a cărții* – An IV Nr. 4, 2011.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1- 2 coligat, înainte de restaurare
- Fig. 3–4 file din coligat înainte de restaurare.
- Fig. 5–6 file înainte de restaurare, file cu numeroase deprecieri.
- Fig. 7- 8 desfacerea coligatului
- Fig. 9–10 selectarea filelor cu însemnări și ștampile
- Fig. 11 curățirea umedă
- Fig. 12 presare intermediară; consolidarea fisurilor
- Fig. 13 pregătirea în vederea completării lacunelor de material
- Fig. 14–15 îndepărtarea surplusului de material
- Fig. 16 presarea finală în presa de legătorie
- Fig. 17 confecționarea unei casete de protecție

Fig. 1

Fig. 2

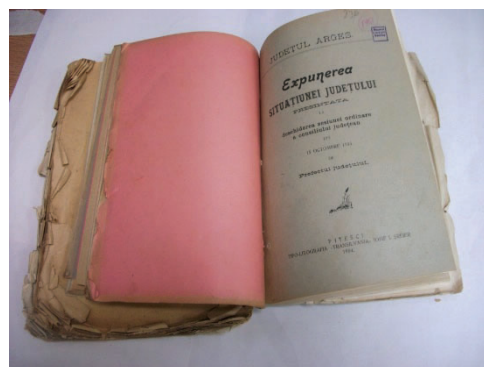

Fig. 3

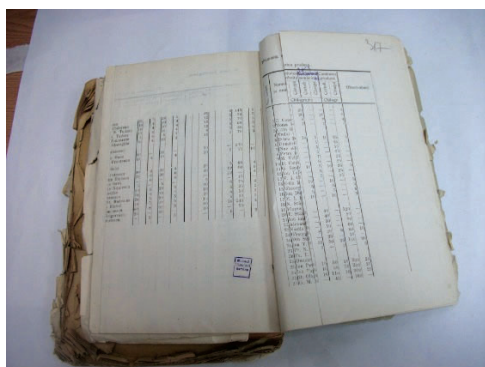

Fig. 4

Fig. 5

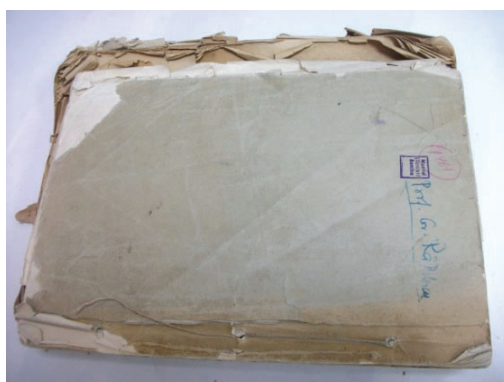

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

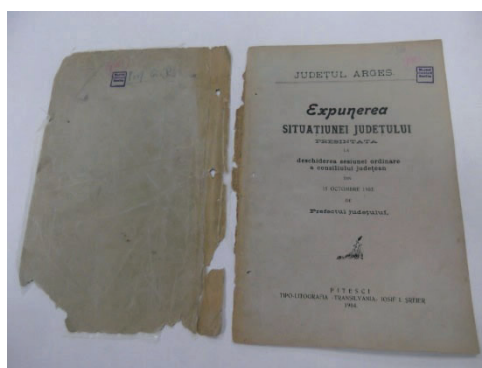

Fig. 10

Fig. 11

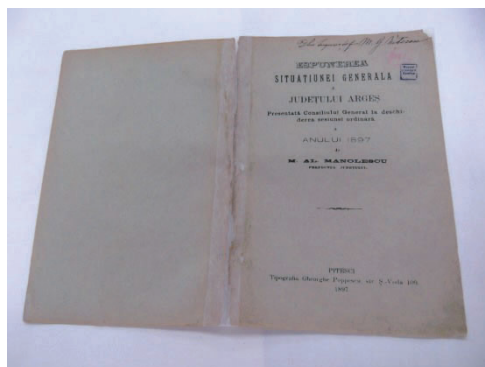

Fig. 12

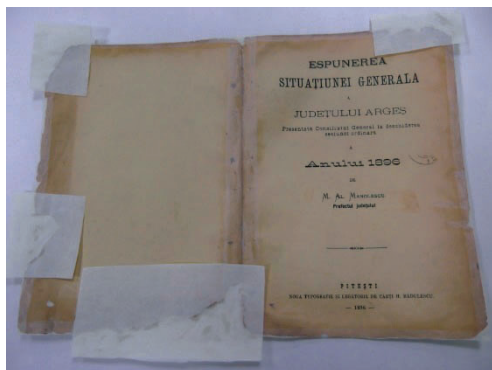

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15

Fig.16

Fig. 17

CARTE SAU LUMINA, SNAGOV 1699. VALORIFICARE PRIN RESTAURARE ȘI CONSERVARE

Consuela Cioboteanu¹

Résumé: L'ouvrage « *Livre ou lumière* » fait partie de la collection de livres anciens et rares du Musée National de la Littérature Roumaine. Ce livre a paru en 1699 à l'imprimerie princière du Monastère Snagov, a été écrit en langue roumaine en caractères cyrilliques par Maxime du Péloponnèse et a été traduit par Antim Ivireanu.

Le livre présente les étapes parcourues par le restaurateur pendant le processus de restauration, les techniques appliquées, ainsi que les matériaux utilisés. Au-delà de l'acte de restauration, notre objectif est celui de mettre en valeur l'ouvrage « *Livre ou lumière* » conservé dans la collection de notre musée, mais trop peu connu par le public et même par les spécialistes.

Mots clés: Livre ou lumière, restauration, conservation, dégradation, papier, valeur.

Cuvinte-cheie: Carte sau lumină, restaurare, conservare, degradare, hârtie, valoare

O parte însemnată a patrimoniului Muzeului se află în „Sanctuarul cărții” o sală special amenajată, unde sunt prezente colecții de cărți vechi și rare. Tipărite între anii 1508 și 1830, aceste cărți provin din colecții particulare sau din anticariate.

Unele sunt ediții princeps, altele exemplare unice, sau din tiraje foarte mici ori inexistente pe piață, altele înnobilate artistic (cu ilustrații semnate de artiști celebri, decorate cu miniaturi originale, gravuri sau desene). Valoarea și importanța acestor cărți este la fel de mare. De asemenea, aici pot fi găsite și volume cu legături din materiale prețioase sau tomuri remarcabile prin modul de realizare (hârtie prelucrată manual, coperti de lemn), ori de dimensiuni excepționale. O mare parte dintre volume conțin autografe, dedicații, ex-libris-uri, adnotări ale celor care le-au fost primii proprietari.

¹ Expert restaurator, Muzeul Național al Literaturii Române, București

Conservarea și restaurarea sunt activități absolut necesare pentru redarea funcționalității acestor colecții de cărți vechi, precum și pentru valorificarea acestora.

Dacă conservarea este o activitate permanentă și înseamnă păstrarea obiectului prin asigurarea unor condiții optime de depozitare, expunere, ambalare și transport, restaurarea este una ocazională, impusă de starea de conservare a obiectului vizat și acționează direct asupra obiectului, folosind metode, tehnici și substanțe specifice.

Restaurarea trebuie privită ca un accident în viața unui obiect, în cazul de față, în viața volumului de patrimoniu *Carte sau lumină* – număr inventar 53845.

Păstrarea și manipularea necorespunzătoare dar și îmbătrânirea naturală a materialelor din care este confecționată au dus la degradarea acestei cărți de mare valoare documentară și muzeală și a necesitat intervenții de restaurare.

DESCRIEREA OBIECTULUI

Acest volum a făcut parte din colecția lui Șerban Cioculescu și a fost achiziționat de Muzeul Național al Literaturii Române în anul 1998 pentru conținutul religios și didactic, dar mai ales pentru valoare sa documentară și muzeală.

Carte veche românească „Carte sau Lumină”, scrisă în limba română cu caractere chirilice de Maxim Peloponisianul s-a tipărit în anul 1699, la Tipografia Domnească a Mănăstirii Snagov și a fost tradusă de mitropolitul Antim Ivireanu.

Volumul are scoarțe de lemn învelite în piele maron cu medalioane și chenar floral imprimat, o curelușă cu cheutori metalice și cusătura cu trei nervuri.

Blocul cărții este format din 3 file nenumerotate și 108 file numerotate tipografic chirilic. Titlul și textul tipărite cu cerneală neagră sunt încadrate în chenar tipografic.

Pe verso filei de titlu se află stema voievodului Constantin Brâncoveanu și stihurile reproduse mai jos împreună cu prefața din următoarele pagini.

„Verșuri politice 8 asupra stemei pré luminatului și innălțatului
 Domnŭ Io Constandinŭ Băsărabŭ Voevodŭ.
 „Pré luminata stemă a Țărâi rumănești
 Cu carii s-au încoronat vechii Băsăra-bești,
 „Blagocistivului Domnŭ Constandinŭ s-au dăruit,
 Că din fericită a lorŭ sămânță s-au odrăslit.
 „Și bunele lorŭ fapte cât poate le plinește,
 Și țara despre toți vrăjmașii o păzeste.
 „Dé-î Dumnezău ani mulți cu pace să stăpânească,
 Fericitulŭ lui nume pururê să trăiască“
 „Celor ce s-ar întâmplă a citi, Pravoslavnici creștini, Bucurie.

Volumul conține ca ornamente: vigniete, frontispicii, inițiale ornate, gravuri precum și numeroase însemnări manuscris cu cerneală neagră pe cele două forzațuri. Hârtia este de fabricație manuală din fibre textile cu linii de apă orizontale și filigran situat la centrul filei duble, spre cotor. Forzațurile fixe sunt din hârtie verjé și remarcăm aici prezența pe forzațul anterior fix a unui ex-libris semnat Șerban Cioculescu.

Spre sfârșitul volumului, pe verso filei 105 se găsesc aceste versuri:

„Cu ajutoriul Domnului luat-au săvâșitul
 Aciastă carte vrédnică de Papa ereticul,
 „In luna lui Aprilie în trei-zeci de zile,
 Era și cursul anilor celă dela mântuire
 „O mie și șase sute și noao-zeci și noao.
 Și iară slavă Domnului ci ne ajută noao.”

STAREA DE CONSERVARE

Volumul “Carte sau lumină” a suferit deteriorări fizico – mecanice și biologice.

Pielea legăturii este roasă la cotor și pe coperta I și prezintă urme de anobi-dae, găuri de zbor, patina vulgară. Blocul cărții iese din coperta. Una din cele două curelușe lipsește. Forzațurile fixe sunt pătate de adeziv și prezintă patină vulgară, porțiuni lipsă și urme de inundații. Forzațurile mobile lipsesc.

Hârtia blocului cărții prezintă urme de inundare în toată grosimea volumului. Întregul bloc al cărții prezintă tranșele franjurate și gondolări datorate variațiilor bruște de umiditate și temperatură. Corpul cărții prezintă file desprinde din legătură fisurate și pliate.

Sunt evidente pete de grăsime, pete brune, patină vulgară, fisuri marginale și lipsuri de material papetar, depozite de praf, pete de murdărie, pete de cerneală. Cerneala însemnărilor transpare pe verso.

Din analiza stării de conservare și a rezultatelor investigațiilor biologice, fizice și chimice se poate concluziona că obiectul a suferit degradări combinate: chimice, fizice, biologice ca efect al manipulării necorespunzătoare și păstrării sale în condiții necorespunzătoare ca și al atacurilor biologice.

INTERVENȚII DE RESTAURARE EFECTUATE

Comisia de restaurare a fost formată din investigator, conservator, restauratori și istoric de carte. Aceasta a analizat starea de conservare a cărții și rezultatul investigațiilor fizico-chimice și biologice.

Analizele de laborator au relevat următoarele; hârtia este produsă manual din fibre textile, Ph-ul hârtiei este 6,5, înclieirea este realizată în masă, cerneala tipografică este insolubilă în apă iar cerneala neagră a însemnărilor este parțial solubilă. Atacul biologic este inactiv.

Data fiind starea buna de conservare a legăturii s-a hotărât restaurarea pe volum nedesfăcut.

Fotografierea piesei în ansamblu și în detaliu s-a făcut pe tot parcursul procesului de restaurare înainte, în timpul și după restaurare. Desprăfuirea și îndepărtarea mecanică a depozitelor de impurități prin pensulare ușoară sub nișa de ventilație cu o pensula moale din păr natural. Protejarea însemnărilor și a ștampilelor de pe foile desprinse, cu soluție de CMC în concentrație 1%, aplicată în straturi succesive. Curățarea umedă s-a făcut prin tamponare fără a antrena fibra hârtiei suport, pe ambele părți cu apă caldă și săpun neutru insistând asupra colțurilor cu patină vulgară accentuată, pe suport de plastic. Curățarea umedă a filele desprinse din legătură s-a făcut prin imersie cu apă la 30° și săpun cu pH neutru. Uscarea s-a făcut prin tamponări succesive cu hârtii de filtru iar uscarea filelor desprinse de blocul cărții s-a făcut pe rastel, pe hârtii de filtru. Presarea ușoară a blocului cărții s-a efectuat cu greutatea iar presarea filelor desprinse s-a făcut în presa de legatorie între hârtii de filtru. Completarea lacunelor s-a făcut cu hârtie japoneză la dublu, corespunzătoare hârtiei suport și adeziv CMC (carboximetilceluloză) 2%. Îndepărtarea cu bisturiul a surplusului de hârtie japoneză pentru realizarea unei suduri perfecte între hârtia suport și cea adăugată. Consolidarea cu vâl japonez și CMC 1,5% a zonelor cu text fragilizate sau fisurate. Restaurarea filelor desprinse și formarea lor în fascicol. Aducerea filelor completate cu hârtie japoneză la dimensiunile originale ale blocului cărții. Presarea finală a blocului cărții (cu greutate).

Restaurarea legăturii

Pielea prezintă ornamente florale și închizători cu curelușe din piele și cusătură pe trei nervuri din sfoară subțire. Corpul cărții are capital band o singură culoare albastru cusut pe o bandă de spalt.

S-a păstrat coperta originală împreună cu închizătorile și s-a restaurat la colțuri. Cotorul original din piele a fost înlocuit. S-a păstrat și atașat capital bandul. S-au desfăcut colțurile pentru restaurarea învelitorii.

Deoarece blocul cărții iese din copertă a fost necesară desprinderea copertelor de blocul cărții pentru a-i forma articulațiile și prelungirea nervurilor.

Volumul restaurat se păstrează în caseta de protecție în vederea depozitării și manipulării corespunzătoare. Intervențiile de restaurare și conservare au avut rolul de a stagna procesele evolutive de degradare în timp a cărții.

CONCLUZII

Această lucrare importantă a fost readusă la forma sa inițială, putând fi din nou valorificată prin cercetare sau prin expunere. Valoarea documentară și artistică a lucrării impune asigurarea unor condiții de păstrare și microclimat optime, pentru a împiedica declanșarea unor noi procese de degradare.

Este foarte importantă măiestria și discernământul restauratorului pentru ca fiecare caz să fie rezolvat ținând seama de normele de restaurare pentru realizarea ansamblului de operațiuni menite să prelungească viața atât de importantă a cărților și a documentelor.

BIBLIOGRAFIE

- Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediția a 2 a, București, 2003
- Mirela Leahu, *Substanțe chimice și materiale utilizate în restaurarea bunurilor culturale*, CPPC, 2006
- Florea Oprea, *Biologie pentru conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*, București, 2006
- BNR, *Revista română de conservare și restaurare a cărții*, An IV Nr. 4, 2011

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1 Carte sau lumină, Snagov, 1699. Coperta cu ornamente florale și curelușa ruptă
- Fig. 2 Carte sau lumină, Snagov, 1699. Cusătura pe trei nervuri și pielea cotorului degradată
- Fig. 3–5 Carte sau lumină, Snagov, 1699, înainte de restaurare
- Fig. 6–8 Carte sau lumină, Snagov, 1699, după restaurare

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

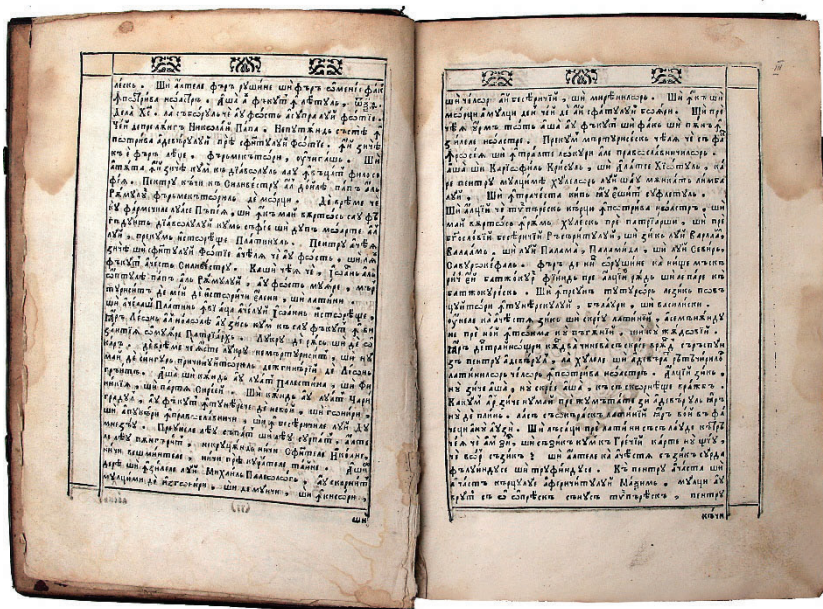

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

INTERVENȚII DE CONSERVARE ACTIVĂ APPLICATE ASUPRA DOUĂ PIESE ETNOGRAFICE SUPPORT LEMN ȘI METAL APARTINÂND MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER

*ACTIVE CONSERVATION INTERVENTIONS APPLIED
TO TWO ETHNOGRAPHIC PIECES FROM WOOD AND
METAL BELONGING IRON GATES REGION MUSEUM*

Elena Manuela Pătruțescu*

Abstract: *This paper presents interventions applied over two ethnographic piece made mainly of wood that showed xilofagelor attack. Interventions consisted in disinfection, cleaning and consolidation. Applying these treatments were accompanied by a verification of the existence of the active attack of xilofagelor.*

Keywords: *basement of Art Museum, ethnographic pieces, wood, cleaner, consolidation*

Rezumat: *Această lucrare prezintă intervențiile aplicate asupra a două piese etnografice suport lemn, care au fost afectate de atacul xilofagelor. Intervențiile au constat în dezinsecție, curățare și de consolidare. Aplicarea acestor tratamente au fost însoțite de verificarea existenței atacului activ al xilofagelor.*

Cuvinte cheie: *demisolul clădirii Secției de Artă, piese etnografice, lemn, curățare, consolidare*

În urma verificărilor periodice efectuate în depozitele temporare din clădirea Secției de Artă, în depozitul cu piese etnografice din lemn s-a observat rumeguș căzut în proximitatea a două bunuri culturale, ceea ce ridică suspiciuni ale unui atac al xilofagelor. Piesele au fost retrase din depozit și preluate în laborator, conform procesului verbal numărul 3293/18.08.2014, în vederea începerii unui proces curativ dacă suspiciunea se confirma. Examineate, s-a observat că una din piese prezenta și galerii de zbor, acestea fiind primele semne externe ale atacului xilofag.

* Expert conservare, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu Severin

De menționat că, imediat ce a fost constatată această situație, în spațiul în care sunt păstrate aceste piese au fost aplicate tratamente de contracarare a eventualului atac, tratamente care au constat în dispersarea/împrăștierea în spațiul de depozitare de aerosoli de cypermetrină. Aceste tratamente au fost repetate de trei ori, conform proceselor verbale 2938/29.07.2014, 3043/31.07.2014, 3437/01.09.2014. Cypermetrina este o substanță din clasa piretroizilor de sinteză, insecticide non-sistemică cu spectru larg de acțiune ce acționează prin contact. Esterii piretroidici sunt neurotoxici și provoacă hiperexcitație, apoi paralizie. Efectul insecticid se datorează proprietăților lipofile ale cypermetrinei. Substanța acționează letal și asupra larvelor de insecte.

Imediat ce piesele au fost aduse în laborator, una din ele, ceacărul, care prezenta găuri de zbor, a fost supusă unor verificări în baza cărora să se stabilească forma și natura atacului. Pentru a constata dacă atacul xilofag este activ, obiectul în cauză, pus într-un spațiu izolat, a fost așezat pe o coală albă de hârtie, urmărindu-se dacă apar căderi de dejecții și rumeguș, dar și culoarea acestuia din urmă. În cazul în care pe hârtie se observa că făina de lemn roasă are culoare deschisă și că apar dejecții, înseamnă că atacul insectelor este activ. Patru zile, timp în care piesa a fost ținută sub observație, nu a căzut nici rumeguș și nici dejecții. Rumegușul cădea doar dacă piesa era mișcată, culoarea acestuia fiind închisă, semn că atacul era vechi (Fig. 8). Nu au fost observate excremente.

Pentru a identifica specia insectelor xilofage care a afectat piesa, au fost examinate forma și dimensiunile orificiile de zbor, forma, secțiunea și traseul galeriilor larvare, culoarea rumegușului. S-a observat că orificiile de zbor sunt rotunde, cu un diametru 1–2 mm, iar galeriile larvare au traseu neregulat și sunt rotunde în secțiune. Din aceste descrieri ale formelor de degradare s-a dedus că specia responsabilă de atac este *Anobium punctatum* (viermele de lemn). Acest gândac ataca atât lemnul de esență tare cât și pe cel de esență moale, vechimea lemnului nefiind importantă. De asemenea, atacă în masa lemnul de rășinoase și foioase prelucrat.¹

Anobium punctatum are o lungime de 2,5–5 mm și are culoare brună. Larvele au o lungime de 1–6 mm (bombate pe partea abdomenului). Semnele exterioare ale unui atac xilofag sunt făina roasă de culoare deschisă și excrementele de forma boabelor de linte. Timpul de generație (ciclul evolutiv) este între 1 și 4 ani, fiind îndeajuns pentru a distruge mult material lemnos. Femela gândac își depune ouăle în crăpături, fisuri, porii lemnului sau în orificii de zbor mai vechi. Insectele mature depun ouă iar larvele se hrănesc cu material lemnos formând galerii larvare în interiorul obiectului, fragilizând structura internă a acestuia.

Ceacărul, piesă cu acțiune manuală, constituită preponderent din lemn, este formată dintr-o parte fixă, stativul, reprezentat de 2 cadre paralele din stinghii între care sunt montate 2 roți mobile, fiecare roată fiind obținută din 2 stinghii

¹ Pascu, 2000, p. 60

(așezate în cruce) fixate într-un cerc din bandă de fier. Un ax cilindric, care trece prin mijlocul roților și asigură învârtirea acestora, este prevăzut la un capăt cu un mâner care pune în mișcare roțile. Ceacărul este o unealtă care servește la înfășurarea sau desfășurarea/depănarea sulturilor de cânepă, lână, bumbac.

În laborator, la analiza (macroscopică) amănunțită a suprafeței ceacărului au mai fost observate depuneri de praf aderente și mai puțin aderente, fisuri (Fig. 3, 6, 7), crăpături, pierderi de material (Fig. 3 și 4) care au afectat capetele stinghiilor rotative, rugină dezvoltată pe cele 2 benzi din fier (Fig. 5). Găurile de zbor vizibile prezintă frecvență variabilă, cele mai multe fiind observabile pe stinghiile roților (Fig. 3, 4, 6, 7, 8 și 10) și câteva/ mai puține pe 3 din stinghiile stativului. Pieseile prezentau și degradări cromatice (Fig. 1 și 2).

După ce a fost stabilit tipul atacului, s-a trecut la aplicarea de tratamente de curățare și consolidare a piesei.

Prima dată piesa a fost curățată de praf prin perieri cu o perie moale din păr natural pentru îndepărtarea prafului superficial depus și o perie cu păr sintetic pentru îndepărtarea prafului aderent. Deși au fost făcute cu mare grijă, lent, pentru a nu provoca zgârieri, perierile mijlocului uneia din roți au condus la desprinderi/îndepărtări de praf de lemn (Fig. 7 și 8), semn că lemnul din această zonă extrem de fragilizat a fost distrus în bună parte, rămânând peretele atât de subțire încât a cedat la perieri ușoare. Practic, în secțiunea respectivă degradările provocate de atacul biologic erau duse într-o fază limită, interiorul fiind transformat într-o pulbere fină de rumeguș. Formele de degradare virulente au rupt și prăbușit rezistența și structura internă, zona respectivă devenind o pojghiță subțire de suport, sub care, ca într-o casetă închisă, volumul materiei lemnoase s-a transformat în pulbere și întorcând sau mișcând piesa, conținutul interior ocupat de rumeguș migra spre exteriorul piesei.

După curățarea uscată s-a trecut la curățarea cu soluție de white-spirit și gudron de huiă, soluție ce are și rol de dezinfectare

Pentru că anumite secțiuni prezentau slăbiri ale structurii lemnului, după cum am arătat mai sus, s-a impus consolidarea părților afectate. Prin urmare, s-a trecut la impregnarea suportului cu paraloid B72 solubilizat în diluant, în diluții progresive de la 2–3% la 8–10%, aplicat prin pensulări repetate, cu pauză de 24 h între 2 pensulări. Soluția de paraloid a fost aleasă pentru proprietățile ei consolidante și insecticide. După consolidare, partea lemnoasă a fost înfășurată în hârtie și cârpe de bumbac pentru a o proteja de praful rezultat din parcurgerea etapei următoare – curățarea benzilor metalice.

Pentru îndepărtarea ruginii s-a optat curățarea mecanică, uscată, fără demontarea benzilor. Curățarea s-a realizat cu ajutorul unei freze cu capăt din sârmă de oțel, apoi benzile au fost „spălate” cu alcool etilic după care peliculizate cu 2 straturi de sol. 5% paraloid B72 în diluant

Completările zonelor lacunare au fost realizate cu ajutorul unui chit epoxidic bicomponent, Balsite (Fig. 12), care, după uscare, au fost integrate cromatic.

După tratare și conservarea activă piesele s-au predate gestionarului cu proces verbal, cu recomandarea ca să fie depozitate într-un loc sănătos, neatacat de dăunători, dar care nici să nu conțină condiții propice pentru apariția lor.

Conservarea preventivă a bunurilor de patrimoniu vizează împiedicarea deteriorării acestor obiecte prin aplicarea unor pachete de măsuri care să asigure protecția bunurilor față de agresiunile externe din mediu și pentru a împiedica, pe cât posibil, apariția unor procese de degradare proprii materialelor din structura obiectelor. Prevenirea atacului anobiidelor constă în crearea unui spațiu adecvat conservării bunurilor de patrimoniu, dar care să nu fie prielnic dezvoltării insectelor. În acest sens este recomandată păstrarea colecțiilor la valori ale parametrilor climatici corespunzători (temperatura 18–20° C, U.R. 50–65%, ferite de radiația luminoasă naturală, iluminatul 150–180 lx.) ventilații corespunzătoare, aerisiri prin filtrarea eficientă a aerului din exterior, păstrarea obiectelor în cutii sau ambalate astfel încât să fie ferite de praf, igienizarea corectă a spațiilor. Vor fi luate măsuri de precauție împotriva vibrațiilor, incendiilor, inundațiilor, actelor de vandalism sau efracțiilor. Depozitarea este recomandată în poziție orizontală.

De asemenea, montarea de aparate cu ultrasunete la ferestre, menținerea substanțelor repelente lângă căile de acces, trecerea prin carantină a pieselor nou achiziționate, verificarea periodică a pieselor din colecție și a spațiilor pot contribui la prevenirea instalării unui atac de anobiide.

Bibliografie

Moldoveanu A., 2003	Moldoveanu Aurel, <i>Conservarea preventivă a bunurilor muzeale</i> , Ministerul Culturii și Cultelor, Centrul pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii, București, 2003, pag.
Moșneagu, Gămălie, 2006	Moșneagu Mina, Gămălie Georgiana, <i>Coleoptere dăunătoare bunurilor de patrimoniu de la Mănăstirea Agapia</i> , în Studii și Comunicări. Științele Naturii Vol. XXII/2006, p. 184–190
Pascu, 2000	Pascu Paula Dora, <i>Problematica biodeteriorării obiectivelor în aer liber. Parcul etnografic național Romulus Vuia</i> , în revista Peuce nr. XIII, 2000, p. 57–66
Rîșchitor P. E., Rîșchitor G., 2001	Rîșchitor Patricia E., Rîșchitor Grigore, <i>Considerații privind un atac de insecte xilofage la Muzeul Memorial Al. I. Cuza, Ruginoasa</i> , în Monumentul. Tradiție și Viitor, Iași, Ed. Junimea, 2001, p. 169–172
Vintilă E., 1978	Vintilă Eugen, <i>Protecția lemnului și a materialelor pe bază de lemn</i> , Editura Tehnică, București, 1978, 280 pag.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1 ceacâr, înainte de aplicarea tratamentelor de conservare
Fig. 2 ceacâr, înainte de aplicarea tratamentelor de conservare
Fig. 3 ceacâr, detaliu ce evidențiază crăpături și găuri de zbor
Fig. 4 ceacâr, detaliu ce evidențiază deprecieri (găuri zbor, ruginirea fierului)
Fig. 5 ceacâr, detaliu ce evidențiază ruginirea fierului
Fig. 6 ceacâr, detaliu ce evidențiază deprecieri (găuri zbor, fisuri, defibrări)
Fig. 7 ceacâr, detaliu ce evidențiază deprecieri (atac xilofage, fisuri)
Fig. 8 ceacâr, detaliu ce evidențiază culoarea rumegușului
Fig. 9 ceacâr, detaliu în timpul curățirii
Fig. 10 ceacâr, detaliu ce evidențiază pierderile cauzate de atacul biologic
Fig. 11 ceacâr, detaliu în timpul curățirii
Fig. 12 ceacâr, detaliu după consolidare și chituire
Fig. 13 ceacâr, ansamblu după aplicarea tratamentelor de conservare
Fig. 14 vârtelniță, ansamblu după aplicarea tratamentelor.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

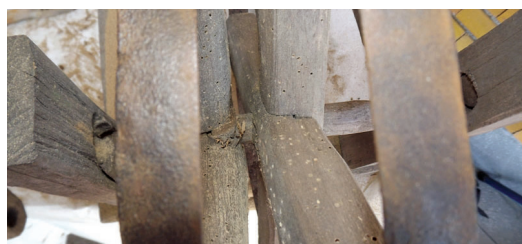

Fig. 11

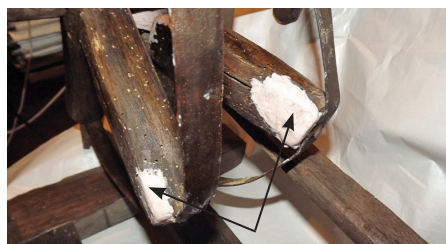

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

RESTAURAREA UNUI CASTRON SMALTUIT MEDIEVAL DIN COLECȚIILE MUZEULUI REGIUNII PORȚILOR DE FIER

*RESTORING A ENAMELED BOWL FROM MEDIEVAL PERIOD
BELONGING IRON GATES REGION MUSEUM COLLECTIONS*

Alexandrina Elena Cincă*

Rezumat: *Lucrarea prezintă etapele rerestaurării unui castron ceramic smălțuit care a suferit deprecieri din cauza condițiilor microclimatice necorespunzătoare.*

Cuvinte cheie: *subsolul clădirii Secției de Artă, ceramică, restaurare.*

Abstract: *The paper presents steps to restore a glazed ceramic bowl that suffered impairment because of inadequate microclimate conditions.*

Keywords: *basement of Art Museum, ceramic, restoration.*

Încă din anul 1935 ruinele mănăstirii Crivelnic de pe Valea Coșuștei au suscit interesul arheologilor. Astfel, au fost efectuate săpături în anul 1935 de către Alexandru Barcăilă iar mai târziu, în 1973, de către Mișu Davidescu și Stelian Baicu.

Din materialul descoperit în săpăturile efectuate în intervalul 1935–1973 și în anul 1980 au intrat în circuitul științific prin restaurare, expunere și publicare un potir și o farfurie¹ în stil bizantin.

Mai târziu au mai fost restaurate și alte piese provenite din materialul arheologic descoperit la Mănăstirea Crivelnic, Valea Coșuștei între care un castron, actualmente înregistrat cu numărul de inventar III 316.

Condițiile nefavorabile de microclimat atât din depozitul Muzeului Regiunii Porților de Fier cât și din depozitul actual (temporar), condiții provocate de umiditatea ambientală ridicată, au condus la înmuierea adezivului și, implicit, la refragmentarea vasului. Această situație a fost constatată cu ocazia unui control de rutină al pieselor, efectuat de către gestionarul colecției.

* Expert restaurator ceramică, Muzeul Regiunii Porților de Fier, Drobeta Turnu Severin

¹ Stelian Baicu, *Potirul de la Coșuștea*, în vol. de studii și articole Drobeta nr. 4, Drobeta Turnu Severin, 1980, pag.141–152.

Vasul a fost adus din depozit la laboratorul de restaurare al Muzeului Regiunii Porților de Fier, în stare fragmentară: 9 fragmente inițiale și completarea desprinsă și ușor fragmentată (Fig. 1).

Din informațiile primite de la arheologul Marian Neagoe-gestionarul colecției din care face parte vasul, acesta a fost *descoperit în urma săpăturilor efectuate în anul 1973 pe șantierul arheologic de la Coșuștea*.

Este vorba de un vas de ceramică din secolele XV – XVI, în stil bizantin cu o deosebită valoare decorativă.

Din observațiile asupra pastei, vasul a fost lucrat la roată din pastă semifină cu degresant de nisip fin, glazurat. Ceramica a fost arsă bine în cuptor, oxidant, de culoare cărămizie.

Vasul este o fructieră cu corp tronconic, buză evazată și lățită. Baza vasului lipsește – profil incomplet (Fig. 2).

La o examinare minuțioasă a fragmentelor s-a observat că la prima restaurare nu s-au respectat principiile și etapele restaurării:

- fragmentele ceramice nu au fost curățate de depunerile organice (Fig. 3);
- excesul de ipsos de la completări și consolidări nu a fost îndepărtat, fragmentele ceramice prezentând depuneri de ipsos;
- exces de adeziv între canturile fragmentelor.

Vasul este incomplet, fragmentele reprezentând 40% din original (Fig. 1).

Se observă exfolieri ale smalțului pe suprafața interioară (Fig. 4).

Importanța descoperirii acestui vas de ceramică pentru evoluția stilului bizantin în atelierele ceramice locale, precum și starea corespunzătoare a fragmentelor ce constituiau vasul au permis și impus restaurarea piesei.

După examinarea fragmentelor, stabilirea diagnosticului și a tratamentelor ce au fost aplicate precum și după realizării documentării tuturor procedurilor, cu respectarea principiilor fundamentale ale restaurării *am primit avizul favorabil al Comisiei de restaurare* pentru propunerea noastră de restaurare.

Conform planului de restaurare s-a trecut la *rerestaurarea practică a vasului*.

Fragmentele ceramice și cele de ipsos au fost etalate și fotografiate pe suprafețele interioare și exterioare, la lumină naturală și cu blitz (Fig. 5–7).

S-a testat solubilitatea depunerilor organice de pe fragmente și apoi s-a trecut la curățarea acestor depuneri prin imersarea fragmentelor timp de 15 minute în soluție degresantă și perieri repetate cu perie de păr sub jet de apă.

Depunerile de ipsos au fost îndepărtate prin perieri uscate și perieri sub jet de apă cu grijă pentru a nu afecta integritatea smalțului.

Uscarea fragmentelor s-a făcut pe grătar de lemn, lent, la temperatura mediului ambiant.

Altă etapă a procesului de restaurare a fost asamblarea fragmentelor prin lipire cu adeziv. S-a folosit pentru această operațiune poliacetat de vinil fără plastifiant, adeziv testat în alte restaurări, aplicat cu pensula pe canturile fragmentelor ceramice într-un strat subțire și uniform.

Pentru a asigura stabilitatea pe timpul uscării, s-au fixat fragmentele ceramice cu clești metalici și vasul a fost sprijinit în lădița cu nisip până la uscarea definitivă (Fig. 8).

Următoarea etapă de restaurare a constat în completarea zonelor lipsă cu ipsos de modelaj, pe profil de ceară dentară luat de pe zone martor.

Baza vasului s-a reconstituit prin analogie cu vase de aceeași tipologie.

Pentru aplicarea ipsosului s-au folosit spatule de tehnică dentară.

Finisarea completărilor s-a făcut după uscare, cu bisturiul, sită metalică și glass – papier de diferite granulații.

Pentru integrarea cromatică a completărilor cu ipsos am folosit culori tempera Maimeri, un ton mai deschis decât culoarea originală, pe care le-am aplicat cu pensula fină de păr.

Ca să protejăm completările de ipsos integrate cromatic s-a aplicat o peliculă de rășină sintetică Paraloid B 72 – 2%, soluție diluant Nitro 209, cu pensula fină de păr, în două straturi. Această peliculizare protejează suprafața ceramicii, izolează completările cu ipsos de agenții externi – umiditate, praf, gaze poluante, etc. – reduce riscul de desprindere a acestora și face posibilă ștergerea vasului de praf.

La finalul acestei restaurări s-a obținut un vas care păstrează amprenta timpului când a fost executat, tehnica de lucru și dimensiunile originale: o fructieră cu diametrul de 31 cm și înălțimea de 9,5 cm *la interior cu decor sgrafitat în metope unde alternează motivul în solzi de pește cu motive vegetale și smalt de culoare maro, verde pe fundal vernil* (Fig. 9, 10, 11).

În paralel s-a pregătit pentru depozitarea vasului restaurat o cutie din placaj, de dimensiuni potrivite în care am plasat vasul etichetat, ambalat în hârtie neacidă.

Considerăm că restaurarea propusă și efectuată prin metoda de reîntregirea decorului și a cromaticii vasului va pune în valoare frumusețea ceramicii de tip bizantin, probabil lucrată în unele centre locale sau de import, iar vasul își va găsi locul în expoziția bază a Secției de Istorie care se va organiza după terminarea lucrărilor de reabilitare ale Muzeului Regiunii Porților de Fier.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1 castron, înainte de restaurare

Fig. 2 partea originală a castronului, înainte de rerestaurare

Fig. 3 detaliu care evidențiază curățarea necorespunzătoare la restaurarea anterioară

Fig. 4 detaliu care evidențiază exfolierea smaltului

Fig. 5–7 fragmentele originale: față, verso și detaliu

Fig. 8 asamblarea fragmentelor

Fig. 9–11 castron după rerestaurare: vedere din față, spate și profil

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

TIPODIMENSIONAREA DEPOZITULUI DE PICTURĂ DE LA MUZEUL DE ARTĂ DIN TÂRGU JIU (EXECUȚIE PAS CU PAS)

Ion Catana*

Muzeul de Artă târgujian a fost întemeiat în anul 1984 având, inițial, locația în sediul actualului Colegiu Comercial *Virgil Madgearu* din Târgu- Jiu.

Din aprilie 1993 a fost mutat în *Parcul Central*, în vila fostului dictator comunist Nicolae Ceaușescu (Fig. 1), amplasată în apropierea operelor marelui Constantin Brâncuși.

În noua clădire, ridicată pentru o altă destinație s-a organizat un spațiu expozițional permanent dispus pe două nivele (parter și etaj) ce adăpostește icoane, pictură, sculptură în lemn și marmură, xilogravuri și sticlă.

Aceste bunuri culturale se eșalonează temporal din secolul al XVII-lea și până în zilele noastre¹.

La etaj, pe latura sudică, au fost dezafectate o baie și o uscătorie organizându-se un depozit de bunuri culturale „specifice” unui muzeu de artă.

Alegerea spațiului de depozitare mai sus amintit a fost total *eronat* (Fig. 3, 4), astfel s-a decis organizarea la parter a unui depozit eficient, conform cu normele de conservare preventivă a bunurilor culturale (Fig. 2), (doar parțial, nefiind suficient spațiu într-o sală, pentru toate lucrările din patrimoniu).

Condițiile generale cerute de un spațiu în care se află bunuri culturale²:

– Una din aceste condiții se referă la necesitatea organizării depozitelor în același perimetru al muzeului (în cazul nostru la parter). Aceasta nu atât pentru faptul că nu s-ar putea accepta o dispersare a depozitelor ci pentru că este impusă de rațiuni ce țin de realizarea măsurilor de prevenire a apariției și răspândirii focarelor de incendiu³.

* Expert conservator, Muzeul Alexandru Ștefulescu, Târgu Jiu

¹ Ion Catană, *Organizarea depozitului colecției de pictură de la Muzeul de Artă din Târgu Jiu*, Litua, XI, Târgu Jiu, 2006, p. 281–320

² Aurel Moldoveanu, *Conservarea Preventivă a Bunurilor Culturale*, ediția a II-a, București, 2003

³ *Norme de prevenire și stingerea incendiilor*, Ministerul Culturii, septembrie 1999, București

Măsurile de securitate în acest sens impun izolarea spațiilor de depozitare cu un zid din materiale necombustibile și cu ușile de acces ignifugate pentru a rezista unui focar timp de două ore. Ceea ce, trebuie să recunoaștem, nu s-ar putea realiza dacă depozitele ar fi plasate în zone diferite ale muzeului.

– Căile de acces și deschidere să fie corelate cu volumul și masa obiectelor. Acestea trebuie să permită pătrunderea ușoară a obiectelor în depozite, fără a obliga la răsucirea sau înclinarea lor, ceea ce ar putea conduce la degradarea lor mecanică.

– Blocarea ferestrelor cu materiale cu mare rezistență termică (*panouri din fibre minerale*). Această măsură determină crearea a două avantaje deosebite: pe de o parte ar asigura o mai mare stabilitate microclimatică în depozit, cunoscând faptul că prin ferestre se realizează cel mai mare transfer de căldură, mai cu seamă prin ferestrele prin care pătrund radiațiile incidente, pe de altă parte crește suprafața de depozitare.

La blocarea ferestrelor am lăsat ca deschiderea să permită aerisirea depozitului.

– Pardoselile depozitelor să fie făcute din materiale pe care să nu se alunece, care nu atrag praful și care se pot curăța ușor: gresie, linoleum etc. (am ales gresia de culoare verde pal, ca și panourile). Pereții și tavanele au fost văruiți.

Tipodimensionarea nu este folosită nici în alte părți ale lumii. Cel puțin literatura de specialitate nu o menționează. Dintre puținele lucrări care abordează problemele depozitării, doar una singură menționează posibilitatea organizării depozitării prin *tipodimensionare* fără să o indice expres și fără să discute modul de organizare. Este menționată doar ca o posibilitate și nimic altceva. „*O soluție alternativă este să se aranjeze colecțiile de bunuri potrivit cu mărimea și tipul, indiferent de sursa lor culturală, ca în depozitarea comercială. Aceasta simplifică sistemul de depozitare și permite obiectelor cu cerințe ambientale similare să fie depozitate împreună*” (Johnson, 16)⁴.

Pentru depozitarea picturii de șevalet pe pânză am folosit cu succes următorul modul: **panoul batant și fix de dimensiuni medii**, poate fi considerate drept cea mai bună tehnică de depozitare a picturilor?!

Practica curentă arată că în absența unui proiect obiectele sunt expuse nu numai la numeroase mișcări și manipulări dar datorită aceluiași cauze sunt implicate în operațiuni desfășurate în contradicție cu normele elementare de conservare preventivă. Fără proiect o astfel de operațiune cunoaște o desfășurare haotică prin care părți importante ale patrimoniului sunt plimbate dintr-un loc în altul fără să se știe unde vor fi amplasate.

Proiectarea am făcut-o pentru o plasă metalică de 5 mm și lungimea de 2 m, lățimea de 2 m (de Buzău, de culoare verde ca și gresia) și ramă din profil de 40X20 mm. Dimensiunea panoului cu rama și plasă le-am calculat a fi de 3,5 m lungime și cu înălțimea de 2 m (am folosit dimensiunea plasei, inițial calculul era

⁴ *Idem, Conservarea Preventivă a Bunurilor Culturale*, ediția a IV-a revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2010, p. 212.

pentru 2,5 m fapt care ar fi sporit numărul de lucrări expuse). Dimensiunea sălii pentru depozit: înălțime de 2,8 m, lungime 6,4 m și lățimea de 4,5 m.

Trebuie specificat faptul că am luat în calcul și introducerea panourilor (construite în curtea muzeului), în interior prin ușile care nu permiteau panouri mai mari de 2 metri pe diagonală. Trebuie ținut cont și de faptul că trebuiau trecute 5 uși cu aceeași dimensiune (Fig. 11, 12).

Panourile batante (Fig. 5) (*printr-o mișcare de du-te-vino în jurul unei axe verticale situate la una dintre margini*) sunt montate în așa fel ca la deschidere, să fie ca o carte din care răsfoiești filele. Pentru accesul la un anumită lucrare se face rulând în stânga sau în dreapta panourile, iar pentru a lua o lucrare din partea superioară, se folosește scara tip *ziggurat* cu 2 trepte.

În partea de jos la capătul principal al panoului, la 30 cm de capăt am postat 2 roți (cu rolul de a se deschide silențios și de a păstra echilibrul (Fig. 9), la fiecare panou acestea alternează pentru a se întrepătrunde (*la un panou 30 cm. iar următorul, 35 cm... și tot așa*). La capătul opus al panoului am prevăzut în partea de sus (30 cm) și cea de jos (70 cm) o ciupercă având și rol de țâțână (balama) (Fig. 7, 8).

Pe pereții laterali și față, au fost de asemenea amplasate panouri fixe (Fig. 10).

După finalizarea execuției: debitare, sudură (Fig. 13), amplasare, vopsire am trecut la selecția și plasarea lucrărilor.

Lucrările le-am așezat în poziție verticală, prin tipodimensionare⁵ astfel încât să se ocupe întreaga suprafața a panoului (Fig. 14–16). Pictura a fost suspendată prin prindere în două puncte. Picturile au fost așezate tematic, pe autori, sau după oricare alt criteriu decât tipodimensionarea, ca această așezare să folosească în totalitate suprafața panoului.

Distanța dintre panouri a fost apreciată în funcție de dimensiunile lucrărilor de artă, de spațiul de manevră, de înălțimea panourilor (30 cm). Accesul la lucrările de artă din partea superioară a panourilor a fost rezolvată prin construirea unor scări etajate tip *ziggurat*, stabile, dar ușor de manevrat (deși în partea superioară a panourilor se vor așeza întotdeauna tablourile de mici dimensiuni).

Proiectarea amplasării unei colecții de pictură a prezentat ceva mai multe dificultăți decât așezarea unei colecții de ceramică, sticlă și porțelan.

Amplasarea picturilor pe *panouri batante și fixe*, elimină în mare măsură șocurile și trepidațiile dar solicită un spațiu mai extins. Acest fapt a fost determinant la alegerea soluției definitive, în funcție, bineînțeles, și de disponibilitățile de spațiu ale muzeului.

Pentru amplasarea picturilor pe *panouri batante*, se ia ca dimensiune de bază lățimea ramei picturii care devine înălțime prin așezarea acestuia în poziție verticală. Picturile se așează pe panouri în ordinea descrescândă a înălțimii lor, în șiruri suprapuse de două sau trei rânduri, egale ca înălțime, până la epuizarea întregii colecții. Picturile au fost așezate pe ambele fețe ale panourilor. Fixarea lor s-a făcut prin suspendare în două puncte. Între tablourile așezate alături s-a lăsat

⁵ *Ibidem.*

un spațiu despărțitor de doi-trei centimetri, iar între șirurile de tablouri un spațiu liber de 10 cm, pentru agățarea acestora.

La ordonarea picturilor pe panouri au fost așezate picturile cele mai mari, la baza, picturile medii deasupra acestora și în sfârșit picturile de dimensiuni mici în partea de sus a panourilor. În caz contrar există riscul grupării picturilor încât să rezulte panouri numai cu picturi mari, panouri numai cu picturi mici etc.

Pentru calcularea necesarului de spațiu am pornit de la documentul de bază care îl constituie inventarul lucrărilor de pictură din patrimoniul muzeului.

Am procedat, apoi, la efectuarea tuturor operațiilor menționate mai înainte, la tipodimensionare – sortarea pe teme și autori, măsurarea lucrărilor, fotografierea etc.

Am executat lucrările prevăzute pentru optimizarea condițiilor generale de depozitare, finisajele, aparate de control al temperaturii și umidității relative (termohigrometru, dezumidificator). S-au montat instalațiile sistemului de iluminat potrivit prevederilor *P.S.I.* Totodată, s-au făcut și unele intervenții pentru stabilizarea microclimatului, prin efectuarea unor lucrări de îmbunătățire a izolării termice. Acestea și-au propus eliminarea sursele care provoacă oscilațiile de temperatură, folosind materiale cu rezistența termică în zonele prin care se face transferul de căldură între cele două sisteme (*sala de depozitare și exterior*): ferestre și pereți exteriori. Neutralizarea ferestrelor conduce nu numai la eliminarea unei surse de instabilitate dar și la câștigarea unui spațiu prețios (la fereastra depozitului nostru am folosit pentru a estompa lumina autocolant închis la culoare, în locul vopsirii cu vopsea spray, pe geamuri, iar draperia densă de culoare verde).

În sfârșit, o dată cu proiectul de organizare am realizat și catalogul topografic al depozitului care, ca instrument simplu și practic, care permite regăsirea, instantanee aproape, a oricărei lucrări⁶.

Pentru identificarea panourilor am scris pe etichete, mare, codul de panou 1, 2, 3, 4...16, lucrările fiind dispuse pe ambele fețe, deci *Panou 1a și 1b, 2a și 2b...* etc.

Am realizat un catalog cu arc, cu exact aceleași lucrări de pe panourile din depozit (Fig. 14–18), care poate fi consultat și din birou (Fig. 19, 20).

Este necesar să existe în depozit un registru de evidență circulației picturilor, în el se înscriu, obligatoriu, informațiile necesare cunoașterii scopului pentru care s-a scos obiectul: numărul de inventar, titlul obiectului/numele, data, activitatea pentru care a fost solicitat obiectul, cui i s-a predat, destinația, data reintroducerii pe panou, observații privind starea picturii. În locul rămas liber prin scoaterea picturii se așează o fișă de raft. Registrul de mișcarea picturilor poate constitui în timp o prețioasă sursă de informații – parte a anamnezei picturii – care ar putea explica evoluția stării de conservare determinată de cota de implicare a acestuia în activitățile muzeale.

⁶ *Ibidem*, p. 188–190.

BIBLIOGRAFIE

- Moldoveanu Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ministerul Culturii și Cultelor, Centrul pentru Formare, Educație Permanentă și Management în Domeniul Culturii, București, 2003
- Idem.*, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediția a IV-a, revizuită și adăugită, Editura Cetatea de Scaun, 2011
- Idem.*, *Coroziunea obiectelor metalice și mijloacele de apărare împotriva ei*, Revista Muzeelor, 1964, nr. 2, I, p. 153
- Idem.*, *Controlul efectelor dăunătoare ale luminii asupra obiectelor de muzeu*, Revista Muzeelor, 1967, nr. 1, IV, p. 82
- Idem.*, *Ocrotirea și conservarea patrimoniului – latură importantă a activității muzeale*, Revista Muzeelor, 1984, nr. 6, XXI, p. 85
- Idem.*, *Proiectarea activităților de ambalare, transport și depozitare*, Revista Muzeelor, 1977, nr. 5, XIV, p. 53
- Idem.*, *Conservarea încă nerezolvată: fișa de sănătate a obiectului*, Revista Muzeelor, 1976, nr. 5, XIII, p. 36
- Ion Catană, *Organizarea depozitului colecției de pictură de la Muzeul de Artă din Târgu Jiu*, Litua, XI, Târgu Jiu, 2006, p. 281–320
- King, Julie Adair, *Fotografia digitală*, Editura Tehnică, București, 2001
- Novac Mircea, *Fotografia de la A la Z*, Editura tehnică, București, 1973
- Varga M., Iosif I.M., *Fotografia, tehnologie și creativitate*, Editura tehnică, București, 1986
- Norme de prevenire și stingerea incendiilor, Ministerul Culturii, București, 1999
- Târnoveau Oberländer Irina, *Un viitor pentru Trecut – Ghid de bună practică pentru păstrarea bunurilor*, Editura CIMEC, București, 2002

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Fig. 1. Muzeul de Artă, Târgu Jiu
- Fig. 2 depozitul de pictură, înainte de organizare
- Fig. 3–4 spațiul inițial de depozitare
- Fig. 5–6 panouri batante
- Fig. 7–8 balamalele panourilor
- Fig. 9 roți care asigură deschiderea silențioasă a panourilor
- Fig. 10 panouri fixe, amplasate pe pereți
- Fig. 11–12 introducerea panourilor în sala de depozitare
- Fig. 13 finalizarea executării panourilor
- Fig. 14–18 lucrările de pictură fixate pe panouri
- Fig. 19–20 imagini ale lucrărilor de pe panouri cuprinse într-un catalog

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 12

Fig. 13

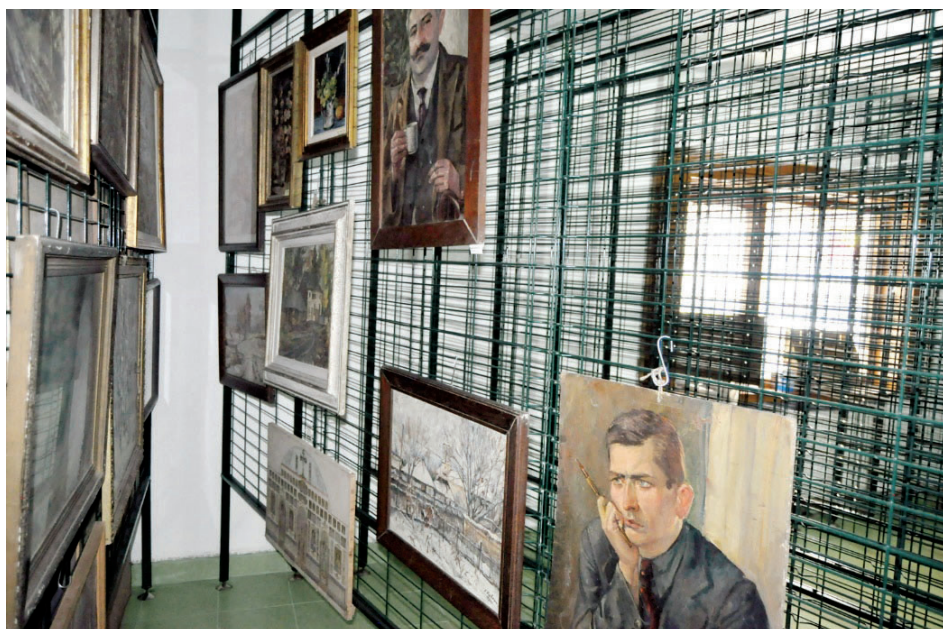

Fig. 14

Fig. 15

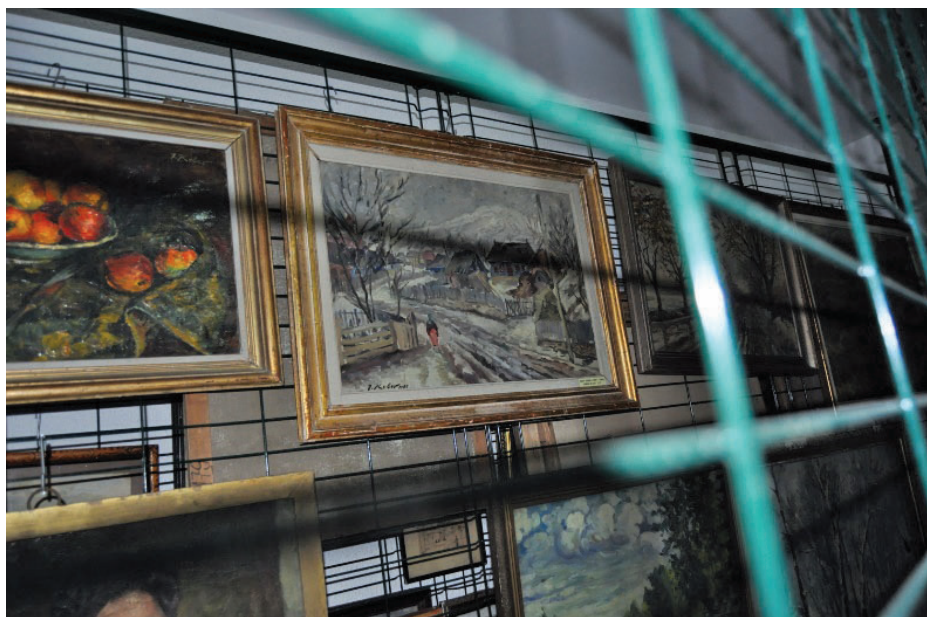

Fig. 16

Fig. 17

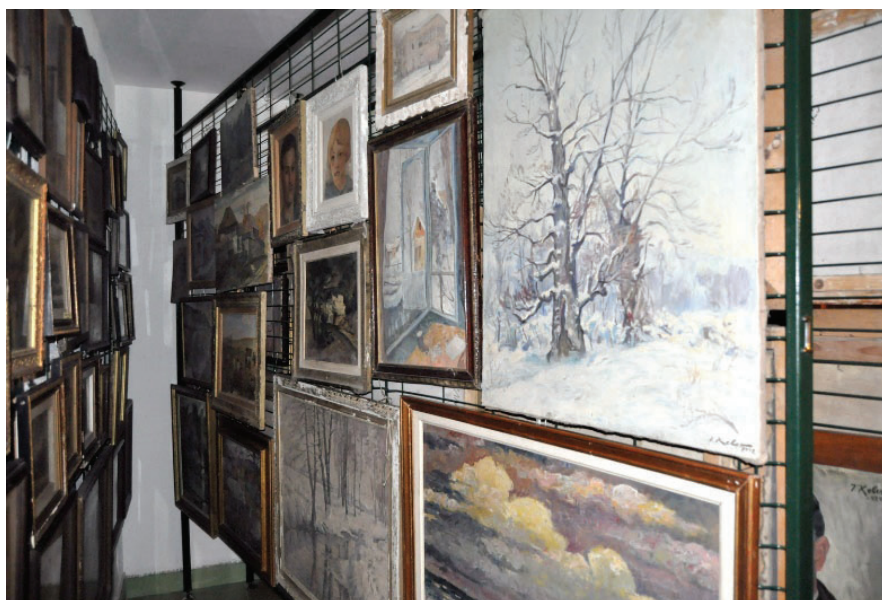

Fig. 18

Fig. 19

Fig. 20

UN AN ÎN EXIL

A YEAR IN EXILE

*Titus Bazac
Leonard Fulău**

Înființarea Muzeului Literaturii Române i se datorează lui Mihai Eminescu, poetul punându-și sigiliul pe „destinul” viitoarei instituții chiar în anul centenarului nașterii sale (1850–1950). Conducerea de atunci a Uniunii Scriitorilor – președintele reorganizatei S. S. R. fiind, „de jure”, Mihail Sadoveanu, iar, „de facto”, Mihai Beniuc – a hotărât să folosească sumele neconsumate (din fondurile alocate centenarului) pentru achiziționarea unor documente, altele decât cele eminesciene, aparținând marilor scriitori, luându-se, astfel, decizia de a pregăti impresionantul fond documentar astfel obținut, pentru a deveni patrimoniul unei instituții culturale de rang național, consacrată literaturii române.

Pe 1 iunie 1957 se înființează Muzeul Literaturii Române, sub conducerea lui Dumitru Panaitescu Perpessicius. Muzeul a funcționat pentru o vreme chiar în sediul Uniunii Scriitorilor, din Șoseaua Kisellef nr. 10 (Casa Toma Stelian), coabitând cu acesta. Sprijinit de câteva dintre personalitățile literare ale timpului, cu „trecere” la autorități, Perpessicius a continuat activitatea de îmbogățire a patrimoniului literar. Primelor colecții li s-au adăugat altele – realizate prin achiziții dar și prin donații – cuprinzând la rândul lor valoroase manuscrise, cărți rare, acte, corespondența, obiecte, fotografii, tablouri, sculpturi, piese de patrimoniu literar.

În același timp, se poate spune ca nou înființatul muzeu s-a născut și sub o „zodie norocoasă”, beneficiind și de perioada de „destindere” culturală, care a urmat după moartea lui I. V. Stalin, când se începe renunțarea treptată la rusificarea României, prin desființarea pilonilor acestei politici antinaționale, cum au fost Editura „ARLUS”, Editura „Cartea rusă”, Muzeul „Lenin – Stalin” și Muzeul „Româno – Rus”. Au fost, astfel, create condițiile promovării literaturii naționale și, deci, al unui muzeu care să promoveze valorile autentice și care, peste ani va primi și titulatura de „național”.

* Muzeul Național al Literaturii Române, București

După cum spuneam, noul Muzeu al Literaturii Române împărțea spațiul cu Uniunea Scriitorilor din R.P.R., în localul somptuos al fostului Muzeu de Artă „Toma Stelian” (evident, desființat). Inconveniente nu au pregetat să apară din varii cauze – fondul de documente al muzeului se mărea constant, acțiuni culturale desfășurau ambele instituții etc. – astfel că, pentru o perioadă, M. L. R.-ului i se va repartiza, ulterior, și casa lui Mihail Sadoveanu, din strada Barbu Ștefănescu Delavrancea, nr. 47, imobil în care locuise scriitorul după venirea, în 1904, în București și care, la moartea acestuia, fusese declarată monument istoric. Se impunea, cu stringență, găsirea unui sediu adecvat pentru acest nou muzeu, apt să înglobeze, atât spații destinate expozițiilor permanente și temporare cât și activităților conexe, de restaurare, conservare, administrative etc.

Din anul 1967, muzeul funcționează într-un sediu nou, pe Bulevardul Dacia (fost Strada Fundației), nr. 12. Un rol decisiv în obținerea acestei locații l-a avut Tudor Arghezi, a cărui intervenție energică la autoritățile de partid a avut efectul scontat. Astfel, după Eminescu, un alt mare scriitor român își imprima efigia numelui pe destinul acestei instituții.

Clădirea cunoscută sub denumirea de „Casa Kretzulescu” este una dintre puținele construcții din București ce păstrează nealterat stilul arhitectural neoclasic.

Acest imobil fusese construit de marele vornic Alexandru Villara în anul 1839 în mahalaua Popa Cosma. Era considerată una dintre cele mai frumoase clădiri ale Bucureștiului. Villara i-a oferit-o drept zestre fiicei sale Elena, la căsătoria acesteia cu Scarlat Al. Kretzulescu. La unsprezece ani după decesul lui Scarlat Kretzulescu, clădirea devine locuința directorului băncii „Bank of Romania”, baronul Frank. În a doua jumătate a secolului XIX, aceasta ajunge în proprietatea statului, devenind „Laboratorul de electricitate al Universității din București”, aflat sub conducerea savantului Dragomir Hurmuzescu. Tot aici au funcționat succesiv un pension de fete și biblioteca Ambasadei Germane. În 1948, clădirea este repartizată Muzeului „Romano-Rus”, care este desființat în 1963. Iată ce „glăsuiește” Ghidul oficial al Bucureștilor din 1962:

MUZEUL ROMÂNÔ-RUS

Str. Fundației, 4 – tel. 11.52.59. Deschis zilnic între 9 și 13 și 16–19; luni închis.

Muzeul româno-rus, deschis în noiembrie 1948, prezintă un bogat material privind relațiile frățești de prietenie, cimentate de-a lungul veacurilor, între poporul nostru și popoarele din Uniunea Sovietică. Muzeul cuprinde câteva mii de piese: vestigii arheologice, stampe, fresce, hrisoave domnești, cronici, documente, tipărituri, tratate de comerț, monede, cărți, fotografii ș.a., oglindind sprijinul primit de poporul român din partea marelui său prieten de la răsărit, din timpuri îndepărtate până în zilele noastre, prietenia statornicită în decursul istoriei între cele două popoare.”

În 1967, la repartizarea acestui sediu, M. L. R. va prelua fondul istoric al defunctului Muzeu „Româno – Rus”, îmbogățindu-și, astfel, zestrea cu documente inedite dar și piese de numismatică, mobilier, artă plastică etc., intrând, „de facto”, în posesia clădirii, în 1971. În această clădire – ea însăși monument istoric – muzeul consacrat literaturii române, devenit Muzeul Național al Literaturii Române, a desfășurat, de-a lungul timpului, o activitate complexă, de conservare, cercetare, promovare, publicare, restaurare și punere în valoare a patrimoniului său literar, impunându-se ca port-fanion al culturii române.

Muzeul deține circa 300.000 de piese, organizate în 250 de colecții (manuscrise, acte, corespondența, fotografii originale, artă plastică, obiecte memoriale), 200 de titluri de carte veche românească, 20.000 de volume de carte rară, 8.000 de titluri de publicații periodice. Colecțiile principale ale muzeului sunt: carte rară – biblioteci de scriitori, colecția de carte veche românească, colecția de manuscrise: Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Alfred Margul Sperber, Alexandru Macedonski, Paul Zarifopol, Ion Vineanu, G. Dem. Teodorescu, Ion Pillat, Adrian Maniu etc. Printre piesele excepționale se numără: Lucian Blaga – manuscrisele volumelor de versuri „Poemele luminii”, „La curțile dorului”, „Lauda somnului”, „Pașii profetului”, manuscrisele pieselor de teatru și ale lucrărilor filosofice; Mihail Sadoveanu – manuscrisele romanelor istorice „Frații Jderi”, „Zodia cancerului”, „Nunta Domniței Ruxandra”, „Neamul Șoimăreștilor” și piesele de mobilier care au aparținut scriitorului; o scrisoare de la Sully Prudhomme către Vasile Alecsandri; o scrisoare de la Marcel Proust către Anton Bibescu; manuscrisele operei poetice a lui Al. Macedonski și mobilierul saloanelor „Literatorul”; Dosoftei – „Psaltirea pre versuri tocmită”, 1673; Varlaam – „Cazania” (Carte românească de învățătură), 1643; Simion Ștefan – „Noul testament de la Bălgrad”, 1648; „Biblia de la București”, 1688; Antioh Cantemir – „Satyres”, Londra, 1755.

Sunt de amintit și evenimentele culturale de prim rang, găzduite și organizate de către M. N. L. R., printre care se remarcă serile reunite sub titulatura „Rotonda 13” – apărute la inițiativa lui Șerban Cioculescu, fiind destinate comemorării, de un înalt nivel științific – memorialistic și literar –, a personalităților literare dispărute, ca și editarea revistei „Manuscriptum”, periodic ce dezvăluie texte și documente inedite, probabil o publicație unică la nivel mondial.

Imobilul din B-dul Dacia va fi retrocedat, în 2002, prin hotărâre judecătorească, urmașilor familiei Kretzulescu.

Muzeul Național al Literaturii Române are în custodie 6 Case Memoriale, organizate într-o rețea proprie.

CASA MEMORIALĂ TUDOR ARGHEZI – MĂRȚIȘOR

Tudor Arghezi achiziționează în 1926 terenul din Dealul Mărțișorului, o zonă periferică (pe atunci) a Bucureștiului, flancată de vecinătăți neprielnice: Dealul

Piscului și Valea Plângerii (folosită atunci ca groapa de gunoi a orașului). Treptat, ajutat de soția sa, Paraschiva și de Moș Costache (primul paznic al Mărtișorului și ajutor de nădejde), va construi în etape casa, (începând din 1928) la ultima dintre ele aducându-și aportul și arhitectul G. M. Cantacuzino (1940). Printre celelalte construcții și acareturi, de mai mică însemnătate, se remarca tipografia arghezi-ană, care va apărea în anul 1937. Ulterior, urmare a stabilirii poetului și familiei sale aici, ca și a neobositei activități civice pe care a depus-o, întreaga zonă se va transforma într-un mic cartier, care va purta numele de Mărtișor.

„Domeniul” MĂRTIȘOR, se compune dintr-un teren, în suprafață de 1 și ½ ha, format din trei parcele: cea de la stradă, care este flancată de aleea de acces, cuprinde o livadă de vișini și cireși; cea centrală, unde se concentrează construcțiile propriu-zise, casa memorială (având 20 de camere), tipografia arghezi-ană „Potigrafu”, căsuța paznicilor, garajul și magazia mică, mormintele soților Arghezi precum și (celebra) cușca și mormântul lui Zdreanță; cea posterioară, care cuprinde o fâneață, pomi fructiferi și (ce a mai rămas din) via lui T. Arghezi, aici aflându-se și magazia mare.

Face parte din cadrul Secției „Case Memoriale” a Muzeului Național al Literaturii Române, datorită donației lui Tudor Arghezi către Statul Român (Sfatul Popular al Capitalei), din anul 1966. Acest act a fost întărit de o nouă donație, referitoare la bunurile și operele de artă argheziene, realizată de fiica poetului Mitzura, în anul 1992 și autenticată, în același an, la Notariatul de Stat, sub numărul 18100/1.07.1992.

CASA MEMORIALĂ GEORGE ȘI AGATHA BACOVIA

Casa este realizată de către soția poetului, Agatha Grigorescu – Bacovia, care, beneficiind de calitatea de profesoară, va face un împrumut la Casa Corpului Didactic, în 1933. Terenul, pe care se află casa și curtea, îi aparținuse Agatheii, pe când acesta făcea parte din comuna Șerban-vodă (areal care a fost înglobat în cadrul orașului în 1937)

Casa, în stil modernist, la exterior, dar tip „vagon”, la interior, se compune din 7 camere. Este lipită, în partea din spate, de prima construcție de pe acest loc, un mic corp secundar, de două camere (unde se aflau bucătăria și camera slujnicei). Suprafața terenului, pe care se afla și o grădină, cuprinde 48 de m.p. În parte din spate a grădinii se află magazia (folosită inițial pentru depozitul lemnului de foc/cărbunilor).

Face parte din cadrul Secției „Case Memoriale” a Muzeului Național al Literaturii Române, datorită donației Agatheii, către Sfatul Popular al Capitalei, operațiune care s-a efectuat în două etape: în 1958 și în 1965, când s-a realizat și etatizarea casei memoriale.

CASA MEMORIALĂ ION MINULESCU – CLAUDIA MILLIAN

Ion Minulescu și soția sa, Claudia Millian, dețin acest apartament din anul 1934 (la un an după edificarea imobilului), conform Actului de vânzare – cumpărare nr. 29712/1934, transcris de Tribunalul Ilfov, Secția Notariat sub nr. 17470/1934. Poetul a reușit achiziționarea apartamentului datorită unui împrumut pe care l-a făcut la Casa Corpului Didactic (știut fiind că, în acea perioadă, deținea funcția de Director în Ministerul Artelor). Având în vedere atât rolul și anvergura poetului Ion Minulescu în cadrul literaturii române, ca și contribuțiile culturale ale soției și fiicei sale, Mioara Minulescu, (ambele artiști plastici) precum și datorită colecției de artă impresionantă existente aici, acest apartament s-a organizat ca spațiu muzeal încă din 1948 („Colecția de artă ION MINULESCU”). În anul 2001, a fost inaugurată Casa Memorială *Ion Minulescu*.

Casa memorială este un apartament spațios, de 134 m.p., situat la etajul al II-lea al unui „imobil de raport” (cum erau denumite construcțiile de acest gen, în perioada interbelică). Este constituit din cinci camere și dependințe, printre care și o boxă, la subsolul imobilului *Claudia Millian*.

Face parte din cadrul Secției „Case Memoriale” a Muzeului Național al Literaturii Române, datorită donației fiicei poetului, Mioara Minulescu, din anul 1997, autenticată conform Încheierii de autentificare nr. 366/ 13.02.1997, fiind transcrisă la Judecătoria Sectorului V – București, sub nr. 1869/17.02.1997.

CASA MEMORIALĂ LIVIU REBREANU – FANNY LIVIU REBREANU

Apartamentul a fost achiziționat de către Liviu Rebreanu în anul 1934, pentru a-l oferi drept cadou de nuntă la căsătoria fiicei sale Puia – Florica Rebreanu cu Radu Vasilescu. Deci, romancierul nu a locuit niciodată aici. Din cauza „vicisitudinilor istoriei”, soția scriitorului, Fanny, va fi nevoită, în anul 1948, să renunțe la apartamentul unde a locuit împreună cu romancierul (situat pe Bd. Elisabeta), mutându-se la fiica sa (Liviu Rebreanu murise în 1944) și reușind să transfere și să reconstituie integral camera de lucru a soțului său, alături de opere de artă, obiecte, documente etc. ce au aparținut romancierului. În anul 2001, în acest apartament a fost inaugurată Casa Memorială *Liviu Rebreanu – Fanny Liviu Rebreanu*.

Casa memorială este un apartament de 100 m.p., situat la etajul al II-lea al unui „imobil de raport” (cum erau denumite construcțiile de acest gen, în perioada interbelică). Este constituit din patru camere și dependințe, printre care și o boxă, la subsolul imobilului.

Face parte din cadrul Secției „Case Memoriale” a Muzeului Național al Literaturii Române, datorită donației fiicei romancierului Puia – Florica Rebreanu – Vasilescu, din anul 1992, conform Încheierii de autentificare nr. 24062/29.07.1992, fiind transcrisă la Judecătoria Sectorului V – București, sub nr. 5837/29.07.1992.

CASA MEMORIALĂ CIORĂNESCU

Clădirea a aparținut academicianului Alexandru Ciorănescu, membru al unei familii de cărturari. Pe lângă obiectele personale ale fraților Ciorănescu, camerele adăpostesc și obiecte etnografice cu specific local. Situată între localitățile Târgoviște și Sinaia, a devenit casă memorială în anul 1993.

CASA MEMORIALĂ MIHAIL SADOVEANU

Casa memorială fost înființată în perioada 1964–1966 de către Muzeul Național al Literaturii Române, cu sprijinul familiei Sadoveanu. A fost inaugurat în 1966 intrând în administrarea MNLR în anul 1994. Între 1944 și 1961, clădirea a fost folosită de Mihail Sadoveanu ca reședință de vară. Clădirea conservă atmosfera de epocă și expune printre obiectele memoriale, tablourile părinților, un portret și un bust al scriitorului, o icoană din secolul al XVIII-lea, o masă florentină, un șah din fildeș, pianul, sabia de samurai, obiecte de vânătoare și pescuit, cărți, documente.

Anul 2015 a fost extrem de benefic, din punct de vedere al restaurării, pentru Muzeul Național al Literaturii Române. Bugetul alocat pentru astfel de operațiuni a fost generos, fapt care ne-a permis să ne desfășurăm pe mai multe segmente.

La Casa Memorială Tudor Arghezi s-au restaurat: ferestrele și tocăria de la parter, Potograful – Tipografia (am achiziționat și o tiparniță care va funcționa pentru ca vizitatorii să poată vizualiza procesul tehnologic de tipărire), am refăcut vinăria, s-au refăcut aleile cu spărtură de piatră.

Aspectul pietrei nu suferă în timp, ci dimpotrivă, ea poate fi din ce în ce mai interesantă. De pildă, sunt roci bazaltice de tip vulcanic cu mari concentrații de fier, iar altele sunt bogate în cupru. Aceste substanțe oxidează pe suprafața pietrei, asigurându-i tonuri de maro, verde, bej, gri, albastru etc.

Avantajele pietrei naturale sunt multiple. În condiții normale de folosire este aproape indestructibilă. Este insensibilă la acțiunea ultravioletelor, are o rezistență excelentă la uzură, la ciclurile îngheț-dezghet și la factorii nocivi de mediu (ploi acide, vărsări accidentale de substanțe agresive etc.). În ceea ce privește dezavantajele, nu putem să găsim decât unul singur, anume prețul de achiziție și valoarea manoperei. Acestea sunt substanțial mai mari decât cele ale materialelor folosite frecvent în asemenea situații (cimentul, pavelele etc.).

Soluțiile de montaj sunt multiple, fiecare dintre ele prezentând avantaje și dezavantaje. Cea mai simplă dintre ele este și cea mai veche, ecologică și ieftină. Ea constă în așezarea pietrelor direct pe pământ și în fixarea lor tot prin intermediul pământului tasat. Din păcate, această soluție are câteva neajunsuri, dintre care cel mai important constă în faptul că buruienile pot invada cu ușurință aleea, mai ales acolo unde nu există un trafic constant.

Cea mai uzitată soluție este cea care folosește betonul pentru fixarea pietrelor. În acest caz, betonul trebuie să fie flexibil și să aibă o hidroizolație sub el. Aleea de beton trebuie să aibă rosturi de dilatație, unul la 16 mp. Piatra trebuie să fie lipită cu un adeziv flexibil de exterior pentru că, la ciclurile îngheț/dezghet, betonul și piatra au contracții diferite. Din acest motiv vor apărea tensiuni care vor duce în timp la desprinderea celor două materiale.

O altă soluție de fixare a pietrei pe alee este cea în care se folosește un amestec de ciment cu nisip. Costurile sunt mai mici decât în varianta cu beton și timpii de execuție mai mici. Pe de altă parte, durata de viață nu este la fel de mare.

ETAPE DE LUCRU:

1. Realizarea substratului (Pământul din zona de lucru a fost bine tasat. După aceea, a fost așezat un pat din pietriș de granulație mică, cu grosimea de 10 cm. Acesta a fost nivelat în așa fel încât să se obțină o suprafață cât mai plană).

2. Turnarea stratului de beton (Betonul a fost turnat peste pietriș, într-un strat de 7–8 cm. Pietrele au fost fixate pe stratul din beton, în așa fel încât să se îmbine cât mai bine. Este indicat să se verifice frecvent planeitatea).

3. Fixarea definitivă a pietrelor (În rosturile dintre pietre a fost turnat beton. Acesta trebuie preparat mai moale, pentru a intra cu ușurință în toate spațiile. O atenție deosebită trebuie acordată uniformizării întregii suprafețe).

4. Finalizarea aleii (La final, a mai fost verificată încă o dată întreaga suprafață. Muchiile pietrelor ieșite în afară au fost aduse la nivel prin lovire ușoară cu ciocanul de cauciuc. Aleea a fost udată constant câteva zile, pentru evitarea crăpăturilor. În funcție de poziționarea aleii, am avut încă de la început proiectată o ușoară pantă de scurgere).

Casa Memorială George și Agatha Bacovia a beneficiat de restaurarea ferestrelor și de restaurarea unor piese de mobilier.

De asemenea, și la celelalte două case memoriale din București, Casa Memorială Ion Minulescu – Claudia Millian și Casa Memorială Liviu Rebreanu – Fanny Liviu Rebreanu au fost restaurate opt icoane pe lemn de sec XIX și piese de mobilier, incluzând un Armoniu 1910, Marca: T. Kotykiewicz – P. Titz K.u.K. Hof-Harmonium-Fabrik, WIEN (Demontarea feroneriei și a părților fragilizate, curățirea umedă și mecanică a piesei, înlocuirea furnirului lipsă, chituiți, tratamente insecto-fungicide, completări ale clapelor cu material plastic în locurile unde lipsea materialul suport, curățirea ornamentelor metalice, peliculizarea lor, integrare cromatică, curăț area și montarea siglei producătorului, peliculizare de protecție.). Piesa a primit **Mențiune** în cadrul **Salonului Național de Restaurare, Craiova 2015**.

O parte din obiecte au avut mucegaiuri și atac activ de anobidae.

Operații de restaurare și conservare efectuate:

Demontarea feroneriei și a părților fragiliate, curățirea umedă și mecanică a piesei, înlocuirea furnirului lipsă, chituiți, tratamente insecto-fungicide,

completări ale clapelor cu material plastic în locurile unde lipsea materialul suport, curățirea ornamentelor metalice, peliculizarea lor, integrare cromatică, curățirea și montarea siglei producătorului, peliculizare de protecție.

MATERIALE ȘI SUBSTANȚE FOLOSITE:

Pentru tratarea atacului xilofag s-a folosit PER-XIL. Pentru impregnarea părților fragilizate: Paraloid B72, încleierile au fost făcute cu clei de oase, furniruire cu esență de nuc. Pentru partea de feronerie s-a folosit soluție de acid citric, peliculizarea a fost făcută cu Paraloid B72. Finisările au fost făcute cu Shellac natural. Tehnicile folosite au fost cele tradiționale.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1 Muzeul Româno – Rus, deschis în 1948

Fig. 2 tipografie Tudor Arghezi

Fig. 3–5 armoniu 1910, marca: T. Kotykiewicz – P. Titz K.u.K. Hof –Harmonium – Fabrik, WIEN, înainte și după restaurare

Fig. 6–7 ferestrele casei memoriale M. Sadoveanu, înainte și după restaurare

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7